

Літаратурнае
бязмежжа

5-6

З прастораў
Дуная

8-9

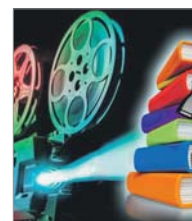
На адной
хвалі
з чытачом

10

Хто
збірае
«Першацвет»?

11

Чытай
і глядзі

15

ЯК РАЗГОРНУТАЯ КНІГА

СПЕЦЫЯЛЬНЫ
ВЫПУСК

Беларусь стварае ўмовы для паразумення розных краін

**XXV Мінская
міжнародная кніжная
выстаўка-кірмаш:
з 28 лютага па 4 сакавіка.**

Гэтымі днямі да нас завітаюць госці больш чым з 30 краін: пісьменнікі, аўтары кніг і выдаўцы, даследчыкі літаратурнага працэсу і дзяржаўныя дзеячы, якія разумеюць вагу і сілу слова ў сучасным свеце. Мінскія кніжныя кірмашы падтрымліваюць у нашай краіне плынь дыялогу, скіраванага на гуманізм і супрацоўніцтва, менавіта таму на міжнародным сімпозіуме

літаратараў «Пісьменнік і час» сёлета чакаецца каля 50 удзельнікаў, сярод якіх 34 пісьменнікі з 21 краіны.

Адным з арганізатараў Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу, 25-й па ліку, з'яўляецца Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Акіэнты тыдня:

краіна

Плённы візіт. Беларусь заўсёды будзе надзейнай апорай для Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Гэта падкрэсліў Прэзідэнт Беларусі падчас сустрэчы з першым намеснікам Генеральнага сакратара ААН Амінай Махамед. «Не толькі таму, што я асабіста вельмі паважаю цяперашняга Генсакратара, не толькі таму што Арганізацыя Аб'яднаных Нацый — гэта тая пляцоўка, дзе мы можам адкрыта гаварыць аб нашых праблемах. Але яшчэ і таму, што вы, мы ўсе нацэлены на ліквідацыю нераўнамернага развіцця, на ліквідацыю беднасці, стварэнне сапраўднага шматпаляранага свету», — падкрэсліў Аляксандр Лукашэнка.

Даты. Прэзідэнт Беларусі павіншаваў Мітрапаліта Мінскага і Заслаўскага Паўла, Патрыяршага Экзарха ўсяе Беларусі з днём нараджэння. «Сёння Беларуская праваслаўная царква захоўвае і развівае духоўную і культурную спадчыну нашай краіны, абуджае ў вернікаў любоў, дабро і міласэрнасць, садзейнічае выхаванню патрыятызму, вучыць спагадзе, натхняе на новыя здзяйсненні», — адзначыў Прэзідэнт.

Страта. Кіраўнік дзяржавы выказаў спачуванне родным і блізкім народнай артысткі СССР Тамары Ніжнікавай у сувязі з яе смерцю. «Тамара Мікалаеўна пражыла яркае і насычанае жыццё, дасягнула прафесійных вышынь і ўпісала незабыўную старонку ў гісторыю сучаснага опернага мастацтва», — гаворыцца ў спачуванні. «Яна выхавала некалькі пакаленняў таленавітых артыстаў, якія сёння годна прадстаўляюць Беларусь на сусветнай сцэне, — падкрэсліў Аляксандр Лукашэнка.

Узнагароды. Галоўны рэдактар газеты «Литовский курьер» Валерый Трацякоў узнагароджаны ордэнам Францыска Скарыны. Гэтай узнагароды Валерый Трацякоў удастоены за шматгадовую плённую працу, значны асабісты ўклад ва ўмацаванне культурных і духоўных сувязей Беларусі і Літвы, міжнароднае супрацоўніцтва ў сферы інфармацыі і друку.

Прыярытэты. Праект указа «Аб мерах па стымуляванні развіцця кінематаграфіі» накіраваны на падтрымку якаснага кіно ў цэлым, а не на падтрымку нацыянальнай кінастудыі, падкрэсліў міністр культуры Беларусі Юрый Бондар у інтэрв'ю газеце «СБ. Беларусь сегодня». У праекце ўказа ёсць важная ўмова выдзялення бюджэтнага фінансавання: карціны, якія здымаюцца з дзяржпадтрымкай, павінны выпускацца на базе «Беларусьфільма». «І тут мы ў першую чаргу кіруемся інтарэсамі якасці», — адзначыў міністр. Паводле Юрыя Бондара, у праекце адлюстраваны разумныя прапановы па размеркаванні на конкурснай аснове сродкаў на вытворчасць фільмаў і на стварэнне кінасцэнарыяў. Праект дакумента дапрацоўваецца і будзе прапанаваны паўторна для абмеркавання ўсімі зацікаўленымі бакамі.

Супрацоўніцтва. У Беларусі і Расіі шмат кропак для развіцця супрацоўніцтва ў сферы культуры. Такое меркаванне выказала член Камісіі Парламенцкага сходу Саюза Беларусі і Расіі па сацыяльнай палітыцы, навуцы, культуры і гуманітарных пытаннях, член Камітэта Дзярждумы Расіі па культуры Волга Германова падчас сустрэчы саюзных парламентарыяў са старшынёй Віцебскага аблвыканкама Мікалаем Шарстнёвым. У якасці прыкладу яна прывяла шэраг буйных сумесных праектаў, якія ўжо фінансуюцца ў межах Саюзнай дзяржавы. Аказваецца падтрымка мемарыяльнаму комплексу «Брэсцкая крэпасць-герой», выдзяляюцца сродкі на правядзенне «Славянскага базару ў Віцебску», маладзёжнага фестывалю ў Растове з удзелам дэлегацый абедзвюх краін.

Агляд афіцыйных падзей ад Інесы ПЕТРУСЕВІЧ

ЛЮСТЭРКА ЧАСУ

Беларусь стварае ўмовы для паразумення розных краін

У прыярытэтных гэтай знакавай культурна-асветніцкай падзеі мы звярнуліся да міністра інфармацыі краіны Аляксандра Карлюкевіча з просьбай адказаць на некалькі пытанняў газеты «Літаратура і мастацтва».

— Аляксандр Мікалаевіч, скажыце, чым адрозніваецца сёлетняе лютаўскае свята кнігі ў Мінску ад папярэдніх выставак-кірмашоў?

— Ужо тым, што не зусім яно і лютаўскае, бо, хаця і пачынаецца 28 лютага, працягваецца ўжо вясной і завяршае работу 4 сакавіка. Дарэчы, для мужчын добрая нагода купіць кнігу ў якасці падарунка сваім блізкім жанчынам — жонкам, маці, любімым, дзяўчатам. Але калі гаварыць болей сур'ёзна, то выстаўка адрозніваецца хіба што навінкамі. І гэта, пэўна, галоўнае, на што заўсёды варта арыентавацца, — новыя кнігі, па якія на Пераможаў, 14 прыйдзе патрабавальны пакупнік, уважлівы чытач.

— А навінак сапраўды шмат?

— Мінулы год — амаль дзесяць тысяч назваў кніг і брашур, якія выйшлі дзякуючы руплівым намаганням дзяржаўных і прыватных кнігавыдаўцоў краіны. Такі плён варты ўвагі чытачоў розных пакаленняў. Да згаданых дзесяці тысяч можна дадаць і яшчэ нямала навінак, якія выйшлі на пачатку 2018 года. І калі летась было досыць шмат выданняў, прысвечаных 500-годдзю беларускага кнігадрукавання, то сёлета яшчэ і ў лістападзе — снежні 2017 года айчынным выдавецтвам, найперш дзяржаўным, акцэнтавана працуюць з асветніцкімі, гісторыка-папулярнымі праектамі. З'явіўся цэлы шэраг кніг, якія па праве можна лічыць падзеямі, з'явамі. «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» падрыхтавала аднатомную энцыклапедыю «Францыск Скарына». Следом гэтае ж выдавецтва падарыла чытачу першы том энцыклапедыі «Янка Купала». Мяркуюцца, што ўсяго пабачаць свет тры тамы ўнікальнага выдання. Варта нагадаць, што яшчэ ў 1986 годзе гэтае ж выдавецтва выпусціла аднатомны энцыклапедычны слоўнік «Янка Купала». Тое выданне і зараз карыстаецца попытам. Але прайшоў час — і ўжо насуперак патрэба ў новым выкладанні купалазнаўчых ведаў, што энцыклапедысты сумесна з літаратуразнаўцамі, культуралагамі, музейшчыкамі, мастацтвазнаўцамі, архівістамі і зрабілі, працягваюць рабіць. Дарэчы, у планах «БелЭн» — і выданне энцыклапедыі «Якуб Колас». Сапраўдная бібліятэка персанальных энцыклапедыі! Не ведаю, дзе яшчэ на постсавецкай прасторы такое здзейснена. Параўнальна нядаўна была выпушчана і энцыклапедыя «Максім Багдановіч». У гэтым кірунку «БелЭн» паказвае для многіх прыклад. Такая праца варта самай высокай адзнакі.

— А мастацкая літаратура... Што новага прэзентуюць выдаўцы з 28 лютага па 4 сакавіка?

— Адметна, што па праграме падтрымкі публічных бібліятэк Міністэрства інфармацыі апаляца выданне кніг прозы Сяргея Трахімёнка, Уладзіміра Саламахі, Уладзіміра Гаўрыловіча — вядомых празаікаў, з якімі добра знаёмы чытач

Аляксандр Карлюкевіч.

і ў Беларусі, і ў Расіі. Сяргей Трахімёнак — сярод аўтараў маскоўскіх выданняў «Роман-газета», «Наш современник». Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Уладзімір Саламаха часта выступае з аповесцямі ў часопісе «Наш современник». У «Народнай асвеце» іншая навінка — кніга вершаў таленавітай паэтэсы з Берасцейшчыны Марыі Кобец. У Выдавецкім доме «Звязда» — кніга перакладаў паэзіі народаў свету Юліі Алейчанкі.

«Мастацкая літаратура» па-ранейшаму застаецца лідарам у выданні беларускай класікі, сучаснай беларускай мастацкай літаратуры. Вельмі сімпатычным атрымаўся зборнік арыгінальных вершаў лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Алеся Разанава. Магчыма, кніга зусім не для шырокага кола чытачоў, але яна з'яўляецца адбіткам новых пошукаў ужо вядомага ўсёй Еўропе паэта. І сведчыць пра шматоблічны характар мастацкага слова. Некалі, амаль сорак гадоў назад, «Шлях-360» Алеся Разанава з яго нязвыклымі для беларускага вуха квантэмамі патрабаваў тлумачэння, аўтарытэтай падтрымкі старэйшых паэтаў, якія разумелі сэнс наватарства. Сённяшні Алеся Разанаў — гэта не толькі наватарства ці эксперымент, гэта спроба выявіць усю шырыню мастацкіх рэсурсаў, разгледзець усю прыроду роднай мовы. Кніга цікавая нават з літаратуразнаўчага пункту гледжання. Выкладаць беларускую літаратуру, вучыцца на філалагічным факультэце і не ведаць паэзію Алеся Разанава — значыць абмежаваць сябе ў літаратурнай адукацыі. У «Мастацкай» выходзіць і папулярная серыя, якая прадстаўляе чытачу яркія імёны беларускіх паэтаў усяго праз сто вершаў. Так, і не трэба болей, каб уявіць маштаб таленту Міхася Стральцова ці Пімена Панчанкі.

— А ці ў полі зроку дзяржаўных выдавецтваў паэзія, проза маладых аўтараў?

— Выйшла кніга Станіславы Умец «Сэрца Сакры». Рыхтуецца зборнік Маргарыты Латышкевіч. Пабачыў свет альманах твораў пераможцаў конкурсу маладых «Першацвет». Апошнія сталася добрай традыцыяй. Альманах выходзіць другі год запар. Застаецца спадзявацца на развіццё і пашырэнне ў гэтым кірунку.

— Чаго, на ваш погляд, не хапае ў сучасных абсягах айчыннага кніга-

выдання, калі весці размову пра мастацкія творы?

— Адкрыццяў. Так, хацелася б нечага новага, што дазволіць быць болей уважлівымі да рэчаіснасці, пакажа тых ці іншых тэндэнцый грамадскага, сацыяльнага развіцця. І гэта чаканне для мяне звязана не з раманамі ці аповесцямі, якія адлюстроўвалі б эпохальныя з'явы, а хутчэй — з унутранымі праявамі герояў, іх асабістымі ацэнкамі жыцця, маральных, духоўных каштоўнасцяў. З прозы апошніх гадоў мяне ўразіла аповесць Алега Ждана «Геній». Невялікі па аб'ёме твор, лакальны мастацкі свет галоўнага героя, высновы, да якіх падштурхоўвае празаік, — усё гэта прыцягвае, прымушае разважаць над жыццём сённяшнім, задумацца над тым, ці не згубіўся чалавек з яго хуткасцямі ў пошуках будучыні. Мала сёння гавораць пра такога празаіка, як Анатоль Разановіч. А, між тым, ён рашуча аглядае ў сваіх раманах усё мінулае стагоддзе. Робіць гэта панарамна, з улікам многіх акалічнасцяў развіцця жыцця ў нашай Айчыне. З ім можна спрачацца, нешта не прымаць. Але ж тым і цікавая мастацкая літаратура, што прымушае думаць, разважаць.

— Мы шмат гаварылі пра мастацкую літаратуру... А вось, мяркуючы па статыстыцы, істотнае месца ў кнігавыданні займае асветніцкая кніга...

— І тут адным з лідараў, несумненна, выступае дзяржаўнае выдавецтва «Беларусь», якое наладзіла выдатныя сувязі з айчыннымі навукоўцамі — і з Нацыянальнай акадэміяй навук Беларусі, і з шэрагам айчынных ВНУ, а таксама — з музейшчыкамі, архівістамі краіны. Кнігі, якія выдадзены ў розны час і прысвечаны слугі паясам, дэкаратыўна-прыкладному мастацтву, асобным гістарычным перыядам нашай гісторыі, варта мець у кожнай бібліятэцы. Думаю, шмат хто набудзе іх і для сваёй хатняй бібліятэкі.

Але ёсць пэўныя тэндэнцыі, што, магчыма, патрабуюць болей грунтоўнай увагі — і саміх выдаўцоў, і журналістаў, якія пішуць на тэмы кнігазнаўства, і бібліятэкараў, бібліятэказнаўцаў. Шмат выходзіць кразнаўчай літаратуры. Яе выданне перамясцілася з дзяржаўных у прыватныя выдавецтвы. Часта выходзіць кнігі на колькі цікавыя па змесце, настолькі не адрэдагаваныя, стылістычна не даведзеныя да ладу, дрэнна аформленыя. Пра гэта трэба гаварыць, гэта трэба аналізаваць, каб нейкім чынам сітуацыю змяніць.

Сёння вельмі шмат друкуецца дзіцячай літаратуры. Яна раскіданая па розных выдавецтвах. Зразумела: дзіцячая кніга карыстаецца большым попытам. Але ў многіх выпадках няшмат рэдактарскай работы заўважна ў дачыненні да дзіцячай кнігі. Амаль няма крытычнага разгляду зместу такіх кніг. Як і няма крытыкаў маштабу Маргарыты Яфімавай, Эсфіры Гурэвіч, Святланы Марчанкі, якія пісалі пра дзіцячую літаратуру, разглядалі яе ў розных праявах.

— Таму, магчыма, і на выстаўцы павінна быць як мага болей пляцовак для дыскусій, канструктыўнага дыялогу пісьменнікаў, выдаўцоў з чытачамі, крытыкамі, журналістамі...

— Магу толькі пагадзіцца з вамі і падзякаваць газеце «Літаратура і мастацтва» за сістэмную шырокую ўвагу да айчыннага кнігавыдання!

Гутарыў Сяргей ПАЎЛАЎ

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі

КЛАСІЧНЫЯ РАДКІ — УГОЛАС

Кніжная выстаўка — чаканая падзея для ўсёй пісьменніцкай супольнасці. Гэтая своеасаблівая творчая пляцоўка дазваляе кожнаму паказаць уласныя здабыткі, наогул, пабачыць сучасны шматаблічны кніжны свет.

— Пісьменнікі з асаблівым натхненнем чакаюць адкрыцця выстаўкі, — запэўнівае першы намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Алена Стэльмах. — Усе аддзяленні падрыхтавалі літаратурна-мастацкія кампазіцыі, з якімі нашы калегі нават з аддаленых куткоў краіны выступаць на галоўнай сцэне свята. Напрыклад, гродзенцы прапануюць праграму «Любы край — мае натхненне», віцябляне — «На хвалях Дзвіны», а брэсцкія літаратары будуць праслаўляць сваё Палессе.

Знакавая падзея адбудзецца ў дзень адкрыцця выстаўкі. «Радзіма мая дарагая» — так называецца літаратурны конкурс, які праводзіў Саюз пісьменнікаў Беларусі ў гонар 100-годдзя з дня нараджэння знакамітага паэта Алеся Бачылы. Больш за сто аўтараў, у тым ліку і замежных, бралі ў ім удзел. На выстаўцы стануць вядомыя імёны пераможцаў. Свае лепшыя песні, прысвечаныя Радзіме, прадставяць Кастусь Цыбульскі, Таццяна Атрошанка, Марына Лайкова.

Адметнасць сёлетняй праграмы СПБ — сумесныя праекты з партнёрамі па літаратурнай дзейнасці.

Мерыдыяны дачнасці

Праекты мастацкіх перакладаў набываюць новае развіццё

У Міністэрстве інфармацыі Рэспублікі Беларусь прайшло пасяджэнне каардынацыйнай групы па рэалізацыі «Праекта перакладу і публікацыі класічных літаратурных твораў Кітая і Беларусі».

Удзел у размове ўзялі міністр інфармацыі Рэспублікі Беларусь Аляксандр Карлюкевіч, дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура» Алесь Бадак, намеснік дырэктара Выдавецкага дома «Звязда» — галоўны рэдактар часопіса «Нёман» Аляксей Чарота, галоўны рэдактар часопіса «Вясёлка» Уладзімір Ліпскі, галоўны рэдактар часопіса «Бярозка» Кацярына Захарэвіч, супрацоўнікі Мінінфарма — начальнік упраўлення выдавецкай і паліграфічнай дзейнасці Алена Паўлава, кансультант інфармацыйна-аналітычнага ўпраўлення Андрэй Чэрнікаў.

Алесь Бадак праінфармаваў прысутных, што ў найбліжэйшы час павінна пабачыць свет беларускамоўнае выданне «Энцыклапедыя Кітая», над яким «Мастацкая літаратура» працавала сумесна з кітайскімі кнігавыдаўцамі. Толькі што выйшаў з друку том перакладаў «Пялёсткі лотаса і хрызантэмы: Сто паэтаў Кітая XX стагоддзя» (перакладчык — Мікола Мятліцкі, мастак — Каміль Камал). Унікальнае выданне — працяг анталогіі перакладаў кітайскай паэзіі «Пад крыламі Дракона:

Фота Юлія Лявонкіна

крытых урокаў у школах краіны па творах сучасных беларускіх пісьменнікаў з удзелам саміх аўтараў. Такі адкрыты ўрок на выстаўцы зладзіць студэнтка Лізавета Лешчанка. За аснову ўзятая серыя «Кніга Чараўніцтва» Евы НЭММ.

Варта звярнуць увагу і на стэнд СПБ. Тут распачнецца прэзентацыя праекта «ПРОЧТЕНИЕ» Прэзідэнцкай бібліятэкі Беларусі. Пра свае любімыя кнігі раскажуць знакамітыя людзі нашай краіны.

Акрамя ўсяго, на стэндзе Саюза пісьменнікаў Беларусі будзе прадстаўлена шырокая палітра выданняў беларускіх аўтараў. Адбудуцца шматлікія прэзентацыі кніжных навінак, пройдуць аўтограф-сесіі. На дзіцячай пляцоўцы пісьменнікі забавяць юных чытачоў кніжным чытаннем, а таксама пацешаць сваімі прызамі. Словам, той, хто сябруе з кнігай, ніколі не сумуе.

Марыя ЛІПЕНЬ

«Нёман» і «Малодосць». На старонках гэтых выданняў з'яўляюцца новыя пераклады як класічных, так і сучасных твораў кітайскай прозы, паэзіі.

А ў Кітаі на старонках часопіса «Руская літаратура і мастацтва», які актыўна асвятляе літаратурныя працэсы ўвогуле на постсавецкай прасторы, апошнім часам змешчана некалькі артыкулаў, прысвечаных беларускім выданням у галіне кітайстыкі.

Сяргей ШЫЧКО

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае

26 лютага — у Школу юнага паэта пры Мінскім гарадскім аддзяленні СПБ (а 15.00).

27 лютага — на пасяджэнне беларуска-турэцкага творчага клуба «Дыялог сяброў» на вул. Крапоткіна, 89 (а 16.00).

28 лютага — на аўтограф-сесію пісьменнікаў МГА СПБ падчас Міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу каля стэнда Саюза пісьменнікаў Беларусі (а 15.30).

28 лютага — на творчы вечар Фёдора Баравога ў Мінскі гарадскі тэатр паэзіі пры Цэнтральнай бібліятэцы імя Я. Купалы (а 18.00).

1 сакавіка — на прэзентацыю кніг пісьменнікаў сталічнага аддзялення СПБ падчас Міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу каля стэнда СПБ (а 13.30).

1 сакавіка — на літаратурную імпрэзу, прысвечаную 100-му нумару часопіса «Новая Неміга літаратурная», у публічную бібліятэку № 5 (а 16.00).

1 сакавіка — на імпрэзу «Слова паэта» з удзелам паэтаў сталічнага аддзялення СПБ на цэнтральную пляцоўку Міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу (а 17.00).

2 сакавіка — на аўтограф-сесію пісьменнікаў МГА СПБ у межах Міжнароднай выстаўкі-кірмашу каля стэнда СПБ (з 10.00 да 19.00).

2 сакавіка — на музычна-паэтычную імпрэзу з удзелам пісьменнікаў у літаратурны клуб «Творчыя сустрэчы» пры бібліятэцы № 8 імя М. Багдановіча (а 12.00).

2 сакавіка — на сустрэчу з Інай Фраловай у межах адкрыцця сумеснай выстаўкі «Белы бераг» у публічную бібліятэку г. Вілейкі (аб 11.00).

Мінскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

27 лютага — на юбілейны вечар Дзмітрыя Вінаградава ў цэнтральную раённую бібліятэку г. Узды (а 11.00).

Віцебскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

27 лютага — на прэзентацыю кніг Галіны і Сяргея Трафімавых з серыі «Расказы Дзеда Прыродаведа» ў Старабарысаўскую СШ Барысаўскага раёна (а 12.20).

1 сакавіка — на літаратурную сустрэчу з Тамарай Красновай-Гусачэнкай, Галінай Загурскай, Мікалаем Балдоўскім, Пятром Буганавым, Мікалаем Намеснікавым, Святланай Якубоўскай, Ірынай Радзіхоўскай у выставачны павільён Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу (а 14.30).

Гродзенскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

27 лютага — на літаратурную сустрэчу «Мова беларуская, жыві!» з удзелам Людмілы Кебіч і Ганны Скаржынскай-Савіцкай, прысвечаную Сусветнаму дню роднай мовы, у СШ № 36 г. Гродна (а 14.00).

28 лютага — на чарговае пасяджэнне грамадскага дыскусійнага клуба «Словам» у Гродзенскую абласную навуковую бібліятэку імя Я. Ф. Карскага (а 17.00).

Магілёўскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

24 лютага — на выступленне Сяргея Рынкевіча ў Магілёўскую гарадскую раённую бібліятэку № 3 (а 15.00).

25 лютага — на сустрэчу з Валянцінай Габрусэвай у Магілёўскую бібліятэку № 9 (а 15.00).

27 лютага — на «Паэтычную майстэрню», якую арганізоўвае кіраўнік літаб'яднання «Натхненне» Наталля Міхальчук, у МДУ імя А. А. Куляшова (а 12.35).

27 лютага — на прэзентацыю зборніка вершаў Сяргея Кісялёва «Памяти нить» у Дзіцячую школу мастацтваў і вакальна-харавага майстэрства г. Горкі (а 14.00).

23 лютага — 140 гадоў з дня нараджэння Казіміра Малевіча (1878 — 1935), беларускага і расійскага мастака, аднаго з заснавальнікаў абстрактнага мастацтва.

23 лютага — 95 гадоў з дня нараджэння Ігара Глебава (1923 — 1986), скульптара.

24 лютага — 100 гадоў з дня нараджэння Васіля Сербіна (1918 — 2002), беларускага і расійскага дырыжора, хормайстра, заслужанага артыста Рэспублікі Беларусь, заслужанага дзеяча мастацтваў Рэспублікі Беларусь, народнага артыста Расіі.

24 лютага — 90 гадоў з дня нараджэння Юрыя Ужанцава (1928 — 1979), рэжысёра оперы, педагога, заслужанага артыста БССР.

24 лютага — 80 гадоў з дня нараджэння Іосіфа Скурко (1938 — 1989), паэта, кінадраматурга, перакладчыка.

25 лютага 70-гадовы юбілей адзначаць Уладзімір Шчасны, перакладчык, публіцыст, дыпламат.

26 лютага 70 гадоў святкуе Алена Селікава, мастак-акварэліст.

28 лютага — 105 гадоў з дня нараджэння Івана Мядзведзева (1913 — 1998), мастака.

28 лютага 70-годдзе адзначаць Вікенцій Ражко, беларускі мастак-акварэліст.

29 лютага — 110 гадоў з дня нараджэння Ядвігі Бяганскай (1908 — 1992), празаіка, перакладчыка.

1 сакавіка — 90 гадоў з дня нараджэння Зоі Асмалоўскай (1928 — 2012), актрысы, заслужанай артысткі БССР.

1 сакавіка 80-годдзе адзначаць Юрый Сяргіенка, жывапісец.

1 сакавіка 75 гадоў святкуе Уладзімір Пецюкевіч, паэт.

3 АДКРЫТАЙ ДУШОЙ

БУЙНЫ РЫНАК — АКТЫЎНЫ КІРМАШ

На Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўцы-кірмашы размаўляць будзе пра што: у наш час культуры становяцца больш адкрытыя, а межы паміж імі не перашкаджаюць кантактам, народы часцей задумваюцца пра тое, як знаходзіць глебу для паразумення, захоўваючы сваю адметнасць... Але ў вялікім спісе сур'ёзных і глабальных пытанняў не так проста заўважыць і пачуць звычайнага чалавека з яго марамі і памкненнямі, жыццёвымі прынцыпамі і каштоўнасцямі. Чалавека, дзеля якога і пра якога ствараюцца кнігі — і даюць магчымасць уледзецца ў яго, пачуць і зразумець, чым жыве, якой бачыць сваю будучыню. Але з асобных «я», пазначаных і агучаных у тым ліку праз кнігі, складаецца агульны чалавечы свет.

Гэта фактычна вялікі кніжны хор, дзе час ад часу мяняюцца салісты — ганаровыя госці (сёлета Сербія) ды цэнтральны экспанент (Казахстан). І ў гэтым вялікім хоры істотнае багацце моў, на якіх гучаць думкі пра чалавека ў наш час і на нашай тэрыторыі. Таму сёлета абраныя адмысловыя слоганы XXV Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашы: «Беларусь — разгорнутая кніга» і «Мастацкае слова — сяброўства без межаў».

Так і ёсць: колькі гадоў з цікавымі кнігамі і запамінальнымі, сустрэчамі прыязджаюць удзельнікі з Расіі, Германіі, Францыі, Італіі, Польшчы, Украіны... Вельмі адказна прадстаўляюць свае дзяржавы ўдзельнікі з Вялікабрытаніі, ЗША, Кітая, Ірана... Сёлета прадстаўніцтва краін, размешчаных у будынку на перспекце Пераможцаў у Мінску, даволі шырокае. Штодзень арганізатары абяцаюць каля 240 мерапрыемстваў — на цэнтральнай пляцоўцы і на асобных стэндах. Усё для нашых айчынных чытачоў: уваход на выстаўку адкрыты і бясплатны.

Гэта дзяржаўная справа: знаёмства з іншымі краінамі наадштурхоўвае да імкнення лепш ведаць сваю, даражыць набыткамі беларускай культуры. Сёлета на цэнтральнай выставачнай пляцоўцы пройдзе прэзентацыя ўсіх знакавых выданняў, прысвечаных тэме 500-годдзя

беларускага кнігадрукавання, адзначыла начальнік упраўлення выдавецкай і паліграфічнай дзейнасці Міністэрства інфармацыі Алена Паўлава. Гэта своеасаблівае падсумаванне вынікаў мінулага года, між іншым, не толькі кніжнае. Прывітанне з XVI стагоддзя — рэканструюваны тагачасны друкарскі станок, які гарантуе інтэрактыў на ўсіх выстаўках і імпрэзах, дзе экспануецца, выклікаючы неверагодную цікавасць: у кожнага ёсць магчымасць адчуць сябе Францыскам Скарынам і ўласна аддрукаваць старонку з кнігі.

Ёсць магчымасць набыць лепшыя кнігі сучасных айчынных кнігавыдаўцоў, сярод якіх аўтарытэтныя «Мастацкая літаратура», «Беларуская Энцыклапедыя», Выдавецкі дом «Звязда» ды іншыя, у тым ліку прыватныя выдавецтвы. Кніжная выстаўка — гэта яшчэ і пляцоўка для сустрэч з аўтарамі, магчымасць для знаёмства з айчыннымі пісьменнікамі, што ствараюць сёння пра нас і пра сваю родную зямлю. Адказна рыхтуецца да выстаўкі Саюз пісьменнікаў Беларусі: яго сябры прыедуць на кніжныя імпрэзы з розных абласцей, каб раскрыць вобраз малой радзімы, створаны словамі.

Марыя АСПЕНКА

Фота Яўгена Пасецкага.

Фота Кастуся Дробава.

Хто з сучасных нашых літаратараў самы запатрабаваны? Як можна ператварыць аўтограф-сесію ў незабыўна-рамантычную прыгоду? Якіх беларускіх выданняў цяпер асабліва не хапае? На гэтыя ды іншыя пытанні адказвае дырэктар мінскай кнігарні «Акадэміка» Вольга Глухоўская.

— Ад многіх пісьменнікаў, настаўнікаў і ўвогуле неабыхавых людзей даводзіцца чуць нараканні, што цікавасць да беларускай кнігі змяншаецца...

— Нам неабходна ставіцца з пэўным недаверам да любога кшталту выказванняў з ноткамі катэгарычнасці. Безумоўна, зараз назіраецца зніжэнне цікавасці да кніжных выданняў, але не толькі да беларускамоўных. Публіка цяпер наогул стала менш хадзіць у кнігарні. Але, калі параўноўваць з мінулым годам, то, напрыклад, цікавасць да роднага слова вырасла: аб'ём продажу беларускіх выданняў у нас складае прыкладна 61 %, у той час як у 2016 г. ён меў 55 %.

— Што робіце, каб зацікавіць чытача беларускай кнігай?

— Займаемся актыўнай рэкламай у інтэрнэце, сацыяльных сетках. На галоўнай старонцы нашага сайта размяшчаем інфармацыю пра самыя цікавыя выданні. Калі зойдзеце на нашу старонку,

адразу кінецца ў вочы вокладка класічнага рамана Уладзіміра Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім» (выдавецтва «Папуры», 2017). Дарэчы, як у часы майго юнацтва, так і цяпер Караткевіч быў і застаецца адным з самых папулярных беларускіх аўтараў.

— Як часта ў «Акадэмікнізе» ладзяцца аўтограф-сесіі? Ці ахвотна пісьменнікі пагаджаюцца на ўдзел?

— Хацелася б праводзіць такія мерапрыемствы штогдынь, але атрымліваецца 2—3 сустрэчы ў месяц. Самая запамінальная аўтограф-сесія была ў Алеся Разанава з нагоды 70-годдзя. Было прыемна бачыць вялікую колькасць прыхільнікаў паэзіі творцы. Падчас мерапрыемства мы прадалі больш за 40 самых розных кніг спадара Алеся.

Па-тэатральнаму цікава выступаў Анатоль Бутэвіч, калі прадстаўляў свой адметны зборнік нарысаў «Жанчыны з легенды». У маляўнічай форме аўтар паказаў нам гісторыю Беларусі, якую, па сутнасці, шмат у чым стварылі... нашы харызматычныя жанчыны.

Часам аўтограф-сесіі прымаюць у нас нечакана-рамантычнае адценне. Аднойчы завітаў адзін шляхетны мужчына, сказаў, што ў яго жонкі, якая піша вершы (дарэчы, вельмі таленавітая!), дзень нараджэння і ён хоча зрабіць ёй сюрпрыз. На сустрэчу прыйшло шмат сяброў, знаёмых і нават проста аматараў паэзіі. Панавала атмасфера любові і сонечнага настрою.

На жаль, не ўсе пісьменнікі ахвотна згаджаюцца на такія мерапрыемствы. Лічаць: аўтограф-сесія — гэта несур'ёзна. Але ў аснове іх скепсісу — страх. Баяцца,

што прыйдзе мала людзей. Хаця на самай справе, як мне казалі польскія калегі, нават калі на аўтограф-сесіі ўсяго толькі 5—6 чалавек — гэта поспех. Некаторым жа нашым творцам трэба, каб прыйшло мінімум 105 аматараў іх творчасці.

— Што б вам хацелася палепшыць у сістэме кнігадруку і кнігараспаўсюду?

— Трэба ўсім нам (кнігарням, выдавецтвам) удзяляць яшчэ больш увагі беларускай кнізе, і менавіта выданням на роднай мове. Неабходны не толькі традыцыйныя сустрэчы з аўтарамі, але і рознага кшталту тэатралізавана-інтэрактыўныя дзействы. У нас няма (нягледзячы на цудоўныя стасункі) добрых кантактаў на пастаяннай аснове з выдавецтвамі... Нам не хапае маркетынговых узаемаадносін. Якія зараз у пакупнікоў запатрабаванні? Як зрабіць так, каб сучаснага пісьменніка набывалі з такім жа імпэтам, як гэта было з Караткевічам ці Шамякіным у савецкія часы? Неабходна мець цесную сувязь з нашымі пакупнікамі, чуць іх пажаданні і прапановы. Мару пра тое, каб з'явілася такая арганізацыя, якая дапамагала б вырашаць гэтыя ды іншыя праблемы, арганізоўвала б неабходныя семінары, круглыя сталы па пытаннях кнігадрукавання. Вельмі хацелася б, каб у наступным годзе паказчык продажу беларускамоўнай літаратуры быў ужо не звыклых 61 %, а 70 %.

— А якія сённяшнія нашы пісьменнікі выклікаюць найбольшую цікавасць у чытача?

— На арганізаванай у нашай кнігарні аўтограф-сесіі кніга Уладзіміра Арлова «Айчына: маляўнічая гісторыя. Ад Рагнеды да Касцюшкі», створаная разам з

мастаком Паўлам Татарнікавым, была раскуплена, і мы ў далейшым зладзілі (чаго ніколі да гэтага не рабілі) дзве дадатковыя творчыя сустрэчы. Увесь першы тыраж (каля 3 тысяч асобнікаў) распрадаўся вельмі хутка, і цяпер паступіў у продаж другі.

Цікавасць да гісторыі Беларусі ўзрастае сёння не толькі ў нас, але і ў найбліжэйшых суседзяў. Святлана Алексіевіч, духоўная вучаніца Алеся Адамовіча, пра дзень сённяшні пісаць умее як ніхто пераканаўча і змястоўна. А ў нас, на жаль, мала аўтараў, якія б маглі выразна і цікава паказаць сучасны дыскурс.

— Якіх беларускіх кніг зараз вам асабліва не хапае?

— Вельмі мала перакладзенай літаратуры. Нядаўна перачытвала санеты Шэкспіра, якія перастварыў па-беларуску Уладзімір Дубоўка, натхнялася дзівоным гучаннем яго радкоў, разумела ўсю справядлівасць вядомых шэкспіразнаўцаў, якія ставілі пераклады нашага паэта вышэй за працу Маршака. Дык вось, цяпер нам не стае падобных перакладаў. І неабходна шырока выдаваць па-беларуску і расійскую класіку таксама.

У дзіцячых выданнях не хапае кніг, дзе маленькія чытачы вучыліся б чытаць па складах. Вельмі мала ўласнабеларускай фэнтэзінай літаратуры. Веру, што супольнымі намаганнямі з цягам часу мы зробім так, каб творы беларускіх пісьменнікаў з аднолькавай лёгкасцю цытаваліся б на вуліцы таксістамі, гандлярамі, школьнікамі...

Гутарыў Васіль ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Рамантыка аўтограф-сесіі

Кнігі пераадолююць межы

У мастацтве ёсць непадзельныя рэчы, і многія з іх становяцца нагодай для роздумаў. Напрыклад, сёлетняя Мінская міжнародная кніжная выстаўка-кірмаш падала ідэю паразважаць на тэму, якая з'яўляецца яшчэ і назвай сімпозіума — «Пісьменнік і час». Пытанне месца літаратара ў сучасным жыцці хвалюе не толькі ўласна прадстаўнікоў гэтай творчай прафесіі, але і грамадства наогул, менавіта таму «ЛіМ» звярнуўся да пісьменнікаў, каб яны распавялі, ці можа сёння літаратар уплываць на чалавека і свет, ці дапамагаюць сустрэчы з калегамі ўсталяваць сувязі паміж аўтарамі з розных краін, а кнігам — пераадолець межы.

Святлана ЗАМЛЕЛАВА,
галоўны рэдактар сеткавага
літаратурнага і гістарычнага
часопіса «Камертон»
(Расійская Федэрацыя):

— У сучасным грамадстве пісьменнік ужо не выконвае той ролі, якую меў у XIX або XX стагоддзях. Пісьменнік перастаў быць духоўным лідарам або народным сумленнем, а мастацкія творы ў сучаснай літаратуры не маюць

таго значэння і ўплыву на розумы, як творы мінулага. Уплыў пісьменніка на падзеі ў краіне і свеце падобны ўплыву любога вядомага чалавека. Чым большая вядомасць, тым большы ўплыў. Абывацель часта арыентуецца на так званыя зорак — медыйных знакамітасцяў. У сучасным свеце для таго, каб стаць вядомым пісьменнікам, неабавязкова добра пісаць, важна здолець прыцягнуць да сябе ўвагу, стварыць свой брэнд. Літаратура адышла на другі план, у асноўным чытач мае справу з літаратурнымі брэндамі і іх праектамі. Але любой краіне і народу патрэбна добрая літаратура, а не праекты. Літаратура як захавальніца Слова і Сэнсу.

Хочацца спадзявацца, што міжнародныя сімпозіумы дзейсныя. Прынамсі, гэта выдатная пляцоўка для знаёмства і пачатку супрацоўніцтва. Бо акрамя «брэндавай» застаецца звычайная літаратура, звычайныя пісьменнікі, якія, быць можа, не маюць вялікай вядомасці, але шчыра і таленавіта робяць сваю справу. А як пазнаёміцца з такімі пісьменнікамі, прытым з розных краін, калі не на міжнародных сімпозіумах!

Арно ЮНДЗЭ,
доктар філалагічных навук,
старшыня Саюза пісьменнікаў
Латвіі:

— XXI стагоддзе, на жаль, не стала залатым для пісьменнікаў. Дамінуюць эксперты і лідары меркаванняў, якія часта, кажучы словамі філосафа П'яцігорскага, «прамаўляюць не ісціну, а тое, чаго ад іх чакаюць палітыкі». Сумленнае слова і меркаванне пісьменніка — як голас розуму, які нагадвае аб вялікіх і малых ісцінах, пра якія мы часта забываем у пагоні за шклянымі каралямі ды іншымі вабнымі цацкамі, што нам прапануе эпоха новых тэхналогій. Задача пісьменніка ў гэты час — задаваць пытанне, што будзе пасля ўсяго гэтага. Літаратура не можа vyrатаваць або змяніць свет, і час, калі адна паэма Яна Райніса «Даўтава» магла стварыць цэлую дзяржаву, ужо ў мінулым. Але і сёння пісьменнік сваімі тэкстамі можа нагадаць пра той свет і каштоўнасці,

якія мы не павінны страціць. Няважна, піша аўтар сур'ёзную літаратуру, якая прымушае думаць, ці прапануе чытачу пасля доўгага працоўнага дня паглыбіцца ў свет, які супакоіць розум і цела, — літаратура і чытанне — своеасаблівае гігіена душы. Слова «чытаць» і «думаць» — у нейкім родзе сінонімы, таму, калі чалавек чытае і думае, ён ніколі не стане чыніць іншым тое, чаго не хацеў бы, каб рабілі яму.

У сучасным глабальным свеце сціснуліся адлегласці і зніклі многія межы. Кнігі пераадолююць іх вельмі хутка. У такой сітуацыі пісьменнік павінен быць часткай свету. Кантакты з аўтарамі з іншых краін, нават калі гэта проста сяброўскія гутаркі, узбагачаюць і развіваюць. Адзін герой Жуль Верна казаў: «Свет можна абехаць, не выходзячы са свайго кабінета». Гэтая фраза не пасуе сучаснасці — людзі падарожнічаюць, перамяшчаюцца, і ў эпоху Google чытачы адчуваюць, калі аўтар распавядае ім пра тое, што перажыў сам, а калі яго героі гавораць з энцыклапедычнымі памылкамі. Мяркую, жыццё сучаснага пісьменніка складаецца з двух супрацьлегласцяў: праца ў цішыні, адзіноце, нават ізаляцыя ад знешняга свету ў моманты, калі трэба пісаць кнігу, і ўбіранне сусветнага дыхання, уражанняў і ідэй тады, калі трэба збіраць матэрыял для новага тэксту. Калі няма гэтага абмену думкамі, то ўрэшце чытач не атрымае таго, што мог бы атрымаць. Кантакты з аўтарамі з іншых краін — частка натуральнага парадку рэчаў.

Алег БАНДАРЭНКА,
выканаўчы дырэктар Асацыяцыі
выдаўцоў і кнігараспаўсюднікаў
Кыргызстана:

— Не магу пазбавіцца адчування, што роля пісьменніка ў грамадстве паступова зніжаецца. Вядома, гэта меркаванне спрэчнае, але яно заснавана на назіраннях. Так, мне здаецца, усё часцей вядомыя літаратурныя прэміі і арганізацыі маюць менш дачынення да ўласна літаратуры; знізіліся тыражы тоўстых літаратурных часопісаў; пройдзены пік міжнародных кніжных выставак-кірмашоў як з'явы — нават найбуйнейшая з іх, Франкфурцкая, не можа параўнацца па размаху з тым, што было ў 1990-я гады; папяроявая кніга, як істока з казкі, змяняе сваю форму на электронную. Тым не менш недацэннаваць ролю пісьменніка я б не стаў. Шмат што залежыць ад грамадства, ад краіны. Калі насельніцтва не чытае кнігі, то ўся дзейнасць пісьменніка бессэнсоўная. Але ў свеце і цяпер ёсць краіны, дзе чытаюць: напрыклад, ЗША, Кітай, Іспанія. Ведаю, што ў Амерыцы сёння быць пісьменнікам крута, там ёсць піетэт да друкаванага слова, многія студэнты ўніверсітэтаў у дадатак да сваёй асноўнай спецыяльнасці атрымліваюць дадатковую — магістр пісьменніцкай справы; нават на штогадовую пісьменніцкую канферэнцыю з'язджаецца да 15 тысяч дэлегатаў. Асобныя літаратары, можа, і

не іграюць асаблівай ролі ў жыцці ЗША, але ўсе разам, безумоўна, задаюць тон, стыль жыцця. У краінах СНД, на жаль, пісьменнік сёння аддалены на другі план. Баюся, гэта аб'ектыўна, але не варта скардзіцца — трэба прымаць правілы гульні. І выйграваць у новых умовах! Вядома, у сукупнасці з іншымі дзеячамі культуры і мастацтва можна і трэба сказаць сваё слова, уздзеінічаць на людзей — з пункту гледжання выхавання, пазнання, паляпшэння прыроды чалавека. Не маралізатарствам і навучаннем, але стварэннем цікавасці, святла, радасці, здольнасці разважаць.

Што датычыцца кніжных выставак, то яны дапамагаюць развіццю літаратуры! Тэхнічна, можа, і не робяць рэвалюцыі ў творчасці — кожны з удзельнікаў міжнародных форумаў ідзе сваім шляхам. Пасля ўдзелу ў мерапрыемствах не станеш пісаць ні лепш, ні горш, але гэта і не з'яўляецца іх мэтай, яны выконваюць іншую функцыю — камунікатыўную, псіхалагічную. Пісьменнік, размаўляючы з калегамі, адчувае, што ён не адзін у свеце, што дыхае паветрам, якім дыхаюць такія ж дзівакі, як ён. Гэта архіважна! Творчы чалавек — істота ранімая, яго часта не разумеюць, таму часам яму здаецца, што ён самотны... Гэта пачуццё цяжкае, але прычыны яго не заўсёды сацыяльныя, яны ў суб'ектыўнасці творчага пошуку. Удыхнуць новае жыццё, новыя сілы ў шукальніка дапамагаюць менавіта такія сустрэчы калег: пераасэнсаванне сябе, сваё асяроддзе, сваю ролю ў свеце. Ты раптам бачыш, што разам вы можаце, аказваецца, так шмат! І адкуль толькі з'яўляецца энергія?!

Яўген АНТАШКЕВІЧ,
пісьменнік, перакладчык
(Расійская Федэрацыя):

— Усё залежыць ад пісьменніка. У вялікага пісьменніка — вялікая роля. Уладзімір Ільіч Ленін не меў рацыі, нізка ацэньваючы ролю асобы ў гісторыі асоб, а гэта мы з вамі. Няўжо можна не даацаніць ролю Гамера, Шэкспіра, Пушкіна, Талстога, Чэхава, Рабіндраната Тагора ў грамадстве асоб, у якім мы жывём. На наша жыццё ўплываюць асобы, у тым ліку і пісьменнікі, якіх у савецкі час было прынята прызначаць інжынерамі чалавечых душ. Такія пісьменнікі, сапраўды, як генныя інжынеры, ствараюць асобу (апісана ў Гётэ), а ў канчатковым выніку — грамадства. Яны выконваюць ролю маральных і культурных рэгуліроўшчыкаў, архітэктараў рамачных узаемаадносін, пераход за якія негатыўна ўспрымаецца светам, як цяпер прынята казаць, у межах крэатыўнага кантэнту — кагнітыўныя і біхевіярыстычныя маркеры. Без добрай літаратуры няма добрага кіно, не паставіш добры спектакль. Пры добрай літаратуры квітнее таленавіты балет, а на таленавітыя тэксты кладзецца геніяльная музыка. І ад пісьменнікаў іншага маштабу таксама многае залежыць, таму што іх маса стварае ўрадлівы пласт — на ім узростаюць Вялікія, яны ўплываюць на падзеі ў сваіх краінах і ў свеце. Толькі на багатым культурным пласце вырастаюць карысныя, магутныя травы. У тоўшчы гэтага ж пласта адбываецца адбор — нейкая трава можа і не прабіцца.

Тэкст пакуль застаецца ўніверсальным выразнакам пачуццяў, носьбітам ведаў, у першую чаргу пра сябе, пра чалавека, а аўтарам тэксту з'яўляецца пісьменнік. Па-іншаму пакуль аніяк.

Ёсць такая ісціна — калі жадаеш, каб пра цябе забыліся, перастань святкаваць свой дзень нараджэння. У расійскай радыінай прасторы існуе жарт: «Калі вы будзеце слухаць толькі нашу радыё-

станцыю, вы ніколі не даведаецеся, якім голасам спявае Філіп Кіркораў!» Таму калі грамадства і дзяржава жадаюць, каб культурнае асяроддзе перастала ўплываць на грамадства і дзяржаву — раз'яднайце пісьменнікаў.

Пісьменнік — асоба самотная, і, як кроплі ртуті, пісьменнікі не зліваюцца за рэдкім выключэннем, таму сімпозіумы, канферэнцыі, кніжныя выстаўкі, куды пісьменнікі ўсё ж трапляюць, адыгрываюць ролю крыніцы, з якой сілкуецца ўсё жывое.

Рыма ХАНІНАВА,
сябра Саюза пісьменнікаў Расіі,
загадчыца кафедры рускай
і замежнай літаратуры Калмыцкага
дзяржаўнага ўніверсітэта:

— Нягледзячы на зніжэнне літаратурацэнтрнасці ў сучасным грамадстве, мяркую, нельга недацэньваць ролю пісьменніка. Стаўленне да літаратуры і да аўтара, на мой погляд, — барометр духоўнасці і культуры ў асяроддзі наша-

га існавання. Мы паступова выходзім з крызіснай сітуацыі, абумоўленай і зменнай пакаленняў, і дэфармацыяй каштоўнасных арыенціраў, і страатай ранейшых сувязяў паміж краінамі, народамі, літаратурамі. Роля пісьменніка ў гэтым плане асабліва значная як амбасадара ў глабальнай прасторы і ў сваёй краіне. Гэта ўплыў на падзеі не толькі сваёй творчасцю, але і асабістай грамадзянскай пазіцыяй. Асабліва ў аспекце камунікацыі з аднадумцамі — пісьменнікамі і чытачамі. Таму ўзрастае значнасць публікацыйнай і выдавецкай актыўнасці аўтара, і дзяржава можа спрыяць гэтаму дыялогу.

Звяртаючыся да гісторыі калмыцка-беларускіх літаратурных узаема сувязяў, хачу падкрэсліць важнасць асабістых кантактаў, дружбы пісьменнікаў. Дзякуючы майму бацьку-пісьменніку, удзельніку партызанскага руху ў Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны, інтэнсіўнасць такога літаратурнага абмену з канца 1950-х і да канца 1970-х гадоў была вялікай і выніковай. У новым стагоддзі мы аднавілі гэтыя сувязі. У 2015 годзе выйшла мая кніга «Беларусі-партызанкі сын Міхал Хонеў — Міша Чорны», у якой прадстаўлены біяграфічныя дакументы і мастацкія творы на тэму дружбы народаў. Былі зробленыя ўзаемныя пераклады пісьменнікаў, надрукаваныя ў розных выданнях у нашых краінах: так, ваенная паэма М. Хонінава «Званы Хатыні» ўпершыню пераствораная па-беларуску Рагнедам Малахоўскім і Адамам Шостакам і апублікаваная ў часопісе «Полюмя».

Як удзельніца леташняга міжнароднага сімпозіума «Пісьменнік і час» у межах Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу, магу запэўніць у эфектыўнасці такіх форумаў для пісьменнікаў розных краін. Акрамя новых знаёмстваў і стварэння новых твораў, гэта фактар творчага натхнення на аснове ўзаемадзеяння. Я напісала цыкл вершаў пасля наведвання Беларускага дзяржаўнага музея Вялікай Айчыннай вайны, некалькі новых апавяданняў на ваенную тэму, пераклала творы класікаў і сучаснікаў — Францыска Скарыны, Максіма Багдановіча, — правяла літаратурныя вечары-выстаўкі, пазнаёміўшы студэнтаў КалМГУ з творчасцю пісьменнікаў Беларусі. Рыхтую хрэстаматыю твораў калмыцкіх і беларускіх пісьменнікаў для ўніверсітэцкага выдавецтва, а 1 студзеня 2019 года адсвяткуем стагоддзе з дня нараджэння Міхала Хонінава кніжным выданнем яго новых беларускіх перакладаў.

Кнігі пераадольваюць межы

Яронімас ЛАУЦЮС, дырэктар і галоўны рэдактар выдавецтва «Тры зорачкі», заснавальнік Сусветнай асацыяцыі «Літоўская дзіцячая кніга»:

— Чым хутчэйшы тэмп жыцця, чым больш у ім бяздушных тэхналогій, тым важней для кожнага чалавека знайсці глыбокія пачуцці, якія раскрываюцца толькі пры эмацыянальным спакоі, пошуку пазітыву, як у нашай рэальнасці, так і ў сабе. Роля пісьменніка і заключана ў тым, што, па-першае, ён сам павінен быць унутрана наладжаны на пошук і аддачу энергіі, якая дапамагла б чытачам глыбей зразумець пераменлівы свет, знайсці ў ім месца для рэалізацыі магчымасцяў. Па-другое, знайсці шлях да занепакоенага бытавымі, матэрыяльнымі праблемамі чытача, прызнацца ў любові да яго, яго думак і праблем. Інакш пісьменнік тварыць бы толькі для сябе, выказваў толькі свае эмоцыі ці сваё абурэнне тым, што пісьменнікі цяпер грамадствам цэняцца менш, чым раней.

Галоўнае для літаратара — вера ў тое, што добрыя, спагадлівыя чытачы, якія шукаюць духоўныя творы, не зніклі, проста часам яны губляюцца ў натоўпе. Знайсці і вітаць іх з кнігай — і абавязак пісьменніка, і велізарная радасць. Зносіны з рознымі пісьменнікамі — мая ўнутраная неабходнасць. Мы сустракаемся на Мінскім сімпозіуме ўжо некалькі гадоў запар, ведаем адзін аднаго і штогод робім карысныя высновы. Асабіста я сёлета выдаў два выпускі часопіса «Зорачка», якія прысвечаны творчым сувязям паміж беларускімі і літоўскімі творцамі. А выдавецтва «Адукацыя і выхаванне» выдала маю кнігу «У пруду», якую прадстаўлю на мінскай выстаўцы.

Любоў ТУРЫНА, паэтэса, супрацоўніца Інстытута сусветнай літаратуры імя А. М. Горкага РАН:

— Вядома, у сучасным свеце, у параўнанні з тым, калі наша пакаленне пачынала свой шлях у літаратуру, роля пісьменніка не такая адчувальная. Важнасць літаратара ў тыя часы была, бясспрэчна, вышэйшая. Я пачынала свой шлях у Мінску. Так, існавала цензура, але прыдзірліва разглядалі хутчэй мастацкі ўзровень, чым ідэйнасць. Затое былі і адчувальныя ганарары, бо кнігі актыўна купляліся, на іх быў попыт. Цяпер за свой кошт можна выдаць любы тэкст, але ці дойдзе ён да чытача, для якога быў напісаны? А раней уласная бібліятэка была адной з галоўных каштоўнасцяў ды нават свайго роду спадчынай: пайсці ў букіністычны, аднесці некалькі кніг было звычайнай справай.

Я цяпер пішу невялікія праязічныя эсэ і бачу сваю мэту ў тым, каб успомніць галоўных людзей у жыцці: тых, хто дапамагаў, паўплываў на мой лёс — хачу запознена ім аддзячыць. Узбуджаць добрыя пачуцці ў сэрцах тых, хто чытае, вельмі важна, але галоўнае — не памнажаць зло, не ўзбуджаць раздражненне, зайздасць... А як паўплывае гэта на падзеі ў краіне і ў свеце? Англіійскі пісьменнік Олдас

Заканчэнне. Пачатак на 5-й стар.

Хакслі падчас свайго выступлення ў Парыжы на міжнародным пісьменніцкім Кангрэсе ў 1935 годзе наракаў, што кнігі чытаюць звычайныя людзі, а ўплываць трэба на тых, у чых руках лёсы свету. Ці мае ён рацыю? Так, мяркую, у нейкай меры. А ўплываць мастацкая літаратура можа не адразу, паступова, выходзячы памяркоўнасць, паразуменне, зноў жа, дабрыню. Вершы і нараджаюцца больш спантанна, і уздзейнічаюць на тых, хто чытае іх таксама па парывах.

Я заўважыла, што аўтары адчуваюць узаемапаразуменне падчас асабістых сустрэч, гэта больш высокі ўзровень. Калі чытаеш тэксты знаёмага пісьменніка, бачыш яго твар і адчуваеш смак жывой гутаркі, лятчэй пранікнуць у задуму напісанага. Гэта асабліва неабходна, калі збіраешся перакладаць гэтага аўтара, пісаць рэцэнзію ці артыкул. Так, менавіта пранікнуць у задуму, зразумець душэўныя пары, якія выклікаў напісанне гэтага тэксту, — вось, што неабходна. Лічу, што словы, з якіх складзены тэкст пісьменніка, — гэта вельмі важна, але паглядзець у вочы, усміхнуцца, паціснуць руку часам дапаможа зірнуць на працытанае па-новаму...

Адам АХМАТУКАЕЎ, паэт, перакладчык, г. Грозны, Чачэнская Рэспубліка (Расійская Федэрацыя):

— Роля пісьменніка, у першую чаргу, бачыцца ў прызначэнні мастацкай літаратуры — выходзяць чытача, здольнага падтрымліваць паступальнае, эвалюцыйнае развіццё. Магчыма, гэтыя словы сёння ўспрымаюцца не так, як чвэрць стагоддзя таму і раней, калі былі напоўнены несумнеўным сэнсам, а стаўленне да кнігі і пісьменніка — іншае, больш сур'ёзнае: пісьменнік быў чытэльным і шанаваным у сям'і, запатрабаваным на дзяржаўным узроўні. А сёння складана ўспомніць, ці прадстаўленыя пісьменнікі ў Дзяржаўнай думе або ў дэпутацкіх карпусах. Нягледзячы на падобныя выпадкі, роля пісьменніка ў сучасным грамадстве набывае асаблівае, актуальнае значэнне. У нашым свеце, які раздзіраецца ваеннымі канфліктамі і небяспечным запалам, пісьменнік не можа заставацца ўбаку ад агульначалавечых праблем, бо яго асабісты ўдзел здольны паўплываць на падзеі больш, чым рэцэпты паводзінаў «на ўсе выпадкі жыцця», выпісаныя ім і калегамі на прыкладах літаратурных герояў. У сённяшніх умовах уплыў пісьменніка шырэйшы, чым практычны сэнс яго кніг. Напрыклад, падчас ваенных дзеянняў у нашай рэспубліцы велізарную ролю адыграў аўтарытэт асобных пісьменнікаў, якія часта выступалі з пасрэднай, міратворчай місіяй. Або іншы прыклад. Наш народны пісьменнік Абузар Айдаміраў у так званыя часы застою ўскалыхнуў самасвядомасць народа гістарычным раманам «Доўгія ночы». Тыраж рамана, прысвечанага белым плямам у гісторыі чачэнскага народа, разышоўся ў лічаныя дні — кнігу складана было знайсці. Дзякуючы гэтаму твору павялічылася і колькасць тых, хто чытае носьбітаў чачэнскай мовы, таму што шмат чачэнцаў, якія выраслі за межамі гістарычнай радзімы, вывучылі родную мову, каб пачытаць гэтую кнігу. Адным словам, выконваючы прызначаную ролю, пісьменнік павінен памятаць аб адказнасці перад будучымі пакаленнямі чытачоў і адлюстроўваць у творчасці свой час, каб пакінуць пасля сябе час без белых плям у літаратуры.

Я перакананы, што на міжнародных

сімпозіумах паміж пісьменнікамі ўсталяваюцца важныя сувязі, хоць не ўсе яны потым пераходзяць у творчыя кантакты. Немалаважнае значэнне і ў тым, што, вяртаючыся дадому, пісьменнікі дзеляцца ўражаннямі ад такіх сустрэч і ў прэсе, і ў публічных выступах, і ў прыватных размовах. Сімпозіумы, форумы збліжаюць нас, даюць новае напаўненне лозунгу савецкіх часоў «Дружба літаратур — дружба народаў!». Важна, што такія сустрэчы даюць і новы погляд на некаторыя пытанні літаратуры. Прывяду прыклады з асабістага досведу. Пасля ўдзелу ў Форуме літаратур краін і тэрыторый Прыкаспія «Каспій — мора дружбы», які прайшоў у 2015 годзе ў Астрахані, я перагледзеў сваё стаўленне да мастацкіх перакладаў, а пасля леташняга мінскага сімпозіума «Пісьменнік і час» зацвердзіўся ў меркаванні, што праблема мастацкага перакладу трэба ўдзяліць больш сур'ёзную ўвагу. На сёння ў маім актыве ёсць пераклады вершаў і паэм больш за 60 паэтаў на чачэнскую мову, трэць з якіх — беларускія аўтары. У мінулым — юбілейным для беларускага кнігадрукавання — годзе друкаваныя выданні і інтэрнэт-рэсурсы Чачэнскай Рэспублікі актыўна прапагандавалі беларускую літаратуру, друкавалі падборкі маіх перакладаў класічнай і сучаснай беларускай паэзіі. Чачэнская літаратура таксама была прадстаўлена на старонках друкаваных і электронных выданняў Беларусі. Як вынік літаратурных сувязяў, якія завязаліся на міжнародных літаратурных форумах, у нас ёсць і іншыя ўзаемныя пераклады і публікацыі, напрыклад, з азербайджанскімі і таджыкскімі пісьменнікамі, а таксама з расійскімі паэтамі з Астрахані. А на чарговую, XXV, Мінскую міжнародную кніжную выстаўку-кірмаш і Міжнародны сімпозіум літаратараў «Пісьменнік і час» я прывязу выдадзеную напярэдадні ў Грозным кнігу «Старонкі беларускай паэзіі» ў маіх перакладах на чачэнскую мову, у якой прадстаўлена дзевятнаццаць аўтараў: ад Францыска Скарыны да сучасных творцаў.

Юрый ШЧАРБАКОЎ, пісьменнік, публіцыст, старшыня Астраханскага аддзялення Саюза пісьменнікаў Расіі:

— Не буду казаць высокіх слоў пра тое, што пісьменнікі — гэта прарокі, выразнікі патаемных спадзяванняў народа, што іх прызначэнне — «глаголом жечь сердца людей». Дзякуй богу, гэты пастулат не зусім яшчэ вывешаны са свядомасці чытачоў! І яны, і ўлада ўсё яшчэ прыслухоўваюцца да меркаванняў пісьменнікаў пра рэаліі і перспектывы нашага агульнага жыцця. Не страцілі, на шчасце, актуальнасць радкі Яўгена Баратынскага: «Сначала мысль воплощена в поэму сжатую поэта!» Але ступень уплыву пісьменніцкага слова на грамадства за апошнія дзесяцігоддзі, вядома, знізілася — што непазбежна ў часы перамогі гатоўкі і рацыянальнасці.

Век інфармацыйных тэхналогій цяжка ўжываецца з паняццямі духаўздому, дабралюбства, міласэрнасці, якія ўпарта працягваюць прапаведваць пісьменнікі-традыцыяналісты. Не высякародныя пачуцці і ўзнёслыя думкі, а кароткая і крайне дзелавае інфармацыя — вось што патрэбна сучаснаму абывацелю па меркаванні ідэолагаў будаўніцтва капіталізму!

Як уплываць на грамадства, калі тыражы кніг і літаратурных часопісаў мізэрныя, а сродкі масавай інфармацыі

старанна абыходзяць імёны і справы сучасных пісьменнікаў, якія пішуць не «чарнуху» і «парнуху», а раманы і вершы, што ўсхваляюць традыцыйную маральнасць і непазбежнасць перамогі добра над злом? Гэта датычыць перш за ўсё маёй Радзімы. Напрыклад, днямі ў Маскве адбыўся XV з'езд Саюза пісьменнікаў Расіі, дэлегатам якога быў і я. Неардынарная падзея! Але ў друку і па тэлебачанні не тое што разважанняў на гэтую тэму — інфармацыі днём з агнём не знойдзеш!

Мабыць, у такім становішчы вінаватыя і самі пісьменнікі як дзеячы культуры. У ліхія дзевяностыя, памятаю, браў інтэрв'ю ў першага постсавецкага астраханскага губернатара. Светлай памяці Анатоль Гужвін тады сказаў: «Вось грамадства наракае, што мала грошай на культуру і літаратуру з бюджэту вылучаем. А грошай жа ў бюджэце няма, таму што грамадства яшчэ недастаткова культурнае!»

Не буду «растекаться мыслию по древу», разважаючы агульнымі словамі пра безумоўную карысць такіх сімпозіумаў. У 2015 годзе я быў удзельнікам мінскага пісьменніцкага форуму. І ўжо ў маі таго ж года мы правялі ў Астрахані першы ў постсавецкі час Форум літаратур краін і тэрыторый Прыкаспія «Каспій — мора дружбы!» У ім нараўне з пісьменнікамі з расійскіх рэгіёнаў — Дагестана, Калмыкіі, Чачні, Астраханскай вобласці, Масквы — бралі ўдзел іх калегі з Ірана, Туркменістана, Азербайджана, Казахстана. Калі б не кантакты з прадстаўнікамі гэтых краін у Мінску, наўрад ці іх удзел у нашым форуме стаў бы магчымы. Гэтак жа, як і правядзенне конкурсаў літаратурных перакладаў, якія мы цяпер арганізуюем штогод. У апошнім з іх, дарэчы, з'явілася намінацыя «Пераклад з беларускай мовы», у якой усё ахвотныя маглі перакласці з падрадкоўніка на рускую мову вершы маладой таленавітай паэтэсы Юліі Алейчанкі.

Іншы прыклад. У 2014 годзе я быў удзельнікам першай сустрэчы расійскіх і казахстанскіх пісьменнікаў у Маскве. Добрыя сувязі, якія ўсталяваліся падчас сустрэчы, дапамаглі мне падрыхтаваць і выдаць зборнік перакладаў на рускую мову вершаў вялікага акына Абая Кунанбаева, а астраханскаму літаратуразнаўцу Дзіне Неміроўскай — падрыхтаваць да друку кнігу нарысаў пра казахскіх паэтаў і пісьменнікаў, якая, спадзяюся, хутка ўбачыць свет. Творы астраханцаў увайшлі ў толькі што апублікаваны альманах «Казахстан — Расія».

Юрый ІВАНОЎ, член Саюза пісьменнікаў Малдовы імя А. С. Пушкіна, член Саюза пісьменнікаў Беларусі, старшыня малдаўска-беларускай літаратурнай секцыі:

— Роля пісьменніка ў сучасным свеце штучна прыніжана, існуюць і аб'ектыўныя прычыны для гэтага. Аднак, сяючы разумнае, добрае і вечнае, пісьменнік можа і павінен аказваць уплыў на культурна-духоўныя працэсы, як у сябе дома, так і за яго межамі. Таму міжнародныя літаратурныя сімпозіумы вельмі важныя для ўстаўлення сяброўскіх сувязяў паміж літаратурамі розных краін: яны становяцца ўплываюць і на развіццё міждзяржаўных адносін.

Падрыхтавалі Маргарыта ДЗЯХЦЯР і Paica MAPЧУК

Велька КАВАЧАВІЧ:

«Рэаліі вымагаюць шукаць новыя формы прысутнасці кнігі ў грамадстве»

Чацвёрты год спадар Велька Кавачавіч жыве ў Беларусі. Жыве Беларуска. Працуе — для статусу дыпламата, на мой погляд, слова недакладнае. Яшчэ не забыліся першыя ўражанні ад нашай краіны. Яны былі прыемныя. А цягам часу ператварыліся ў вельмі прыемныя. Велька Кавачавіч любіць Беларусь. У размове з ім не адчуць гэта цяжка...

А яшчэ спадар Кавачавіч вельмі любіць чытаць. Уласна кажучы, чытво — яго верны спадарожнік на працягу ўсяго жыцця. Адшліфоўваўся густ, карэктаваліся прыярытэты... Але занятак кнігай ды кніга як занятак заставаліся нязменнымі. Дык ці варта здзіўляцца, што Велька Кавачавіч шмат чаго ведае на памяць. «Пісьмо да маці» Ясеніна? Гэта цікава! А калі з піэтэтам згадвае тое-сёе з Янкі Купалы — прыемна ўдвай. З чаго вынікае, што Мінскую міжнародную кніжную выстаўку-кірмаш ён збіраецца наведаць не толькі ў афіцыйным статусе — яшчэ як заўзяты чытач. Тым больш што Сербія сёлета запрошана на кніжны форум у якасці ганаровага гасця. Гэты факт і стаў штуршком для пачатку нашай гутаркі з Надзвычайным і Паўнамоцным Паслом Рэспублікі Сербія ў Рэспубліцы Беларусь Велькам Кавачавічам.

— Спадар пасол, на Мінскі кніжны форум вы збіраецеся ўжо не першы раз. Лагічнае пытанне: ну і як там?..

— Там цікава. Па-першае, выстаўка заўсёды выдатна падрыхтаваная. Намаганні арганізатараў заўважныя ва ўсім. Выданні і прэзентацыі, прафесіяналы і аматары... Адчуваецца ўзровень.

Па-другое, вельмі важкі ўнёсак масмедзя розных напрамкаў, якія плённа працуюць над папулярызаваннем прадстаўленай і беларускай, і міжнароднай літаратуры. Калі быць дакладным, над папулярызаваннем літаратурнага багацця ўвогуле.

Адзінае, чаго варта пажадаць мінскаму кірмашу, дык гэта больш шырокая прысутнасць масавага чытача. І дакладна большай актыўнасці шараговага чытача, як гэта, прыкладам, назіраецца на Бялградскім кніжным кірмашы, які я таксама пры магчымасці заўсёды наведаў.

— У Сербіі так любяць кнігу? Ці шмат удзячных чытачоў?

— Менавіта так! Кніга і чытво — вельмі папулярны занятак па сёння. Дарэчы, любіць кнігу «прымушаюць» і самі кнігавыдаўцы. У нас шмат прыватных выдавецтваў. Канкурэнцыя, барацьба за жыццё, я б сказаў... Падчас правядзення Бялградскай выстаўкі гэта асабліва заўважна.

Сербія багатая на літаратурныя таленты, якія ў тым ліку атрымалі прызнанне за межамі краіны і нават увайшлі ў скарбонку сусветнай культурнай спадчыны.

Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Сербія ў Рэспубліцы Беларусь Велька Кавачавіч.

ны. Сучаснае пакаленне сербскіх пісьменнікаў, у тым ліку і тыя, хто прыедзе ў Мінск, таксама заслугоўваюць, каб заняць асобае месца ў еўрапейскай ці сусветнай літаратуры. З імі можна будзе пазнаёміцца на выстаўцы-кірмашы, пачуць іх выступленне на сербскім літаратурным вечары ў Доме дружбы. Раю таксама наведаць стэнд Рэспублікі Сербія.

— Спадар пасол, а якое чытво любіце асабіста вы? Якія вашы ўлюбёныя аўтары?

— Мушу прыгадаць трох сербскіх пісьменнікаў. Гэта Іва Андрыч, Мілаш Црнянскі, Ёван Дучыч... Пісьменнікі і дыпламаты.

— Таму вы і сталі дыпламатам?

— Я чалавек сціплы. Не лічу магчымым паставіць сябе на адну дошку з такімі людзьмі.

— Аднак пэўная паралель прасочваецца!

— Я б падкрэсліў іншы аспект. Ведаецца, справа не ў тэматыцы, найперш — у якасці літаратуры. У яе скіраванасці. Гаворка пра пісьменнікаў, якія ў сваёй творчасці аддавалі першынство агульначалавечым праблемам. Стаўленне чалавека да жыцця... Адносіны чалавека з жыццём... Чалавек заўсёды думае, што рабіць са сваім жыццём. Шукае сэнс... Такая літаратура мае на ўвазе ўменне думаць. Але ж яна яшчэ і вучыць думаць. Падказвае шляхі...

— Але сёння столькі гаворкі пра тое, што кніга церпіць фіяска і рызыкуе ўвогуле загінуць «пад абцасам» усюдыснага інтэрнэту!

— Інтэрнэт — вельмі карысная рэч. У сэнсе атрымання інфармацыі. У сэнсе ж адукацыйным... Сумніўна. Не згодзен. Кніга і толькі кніга. Дарэчы, кнігі спрабавалі знішчыць розныя сілы ў розныя эпохі. Па-першае, нічога з гэтага не выйшла. Кніга выжыла. Па-другое, гэта толькі яшчэ больш падкрэсліла моц яе ўплывовасці на свядомасць грамадства. Аднак тут ёсць сваё «але». Рэаліі вымагаюць шукаць новыя формы прысутнасці кнігі ў грамадстве.

Ну і потым... Інтэрнэт — гэта тэхніка. А кніга... Гэта асалода. Узяць у рукі кнігу перад сном — зусім іншае пачуццё... зусім, ці ведаеце, іншае.

— Ясенін, якога вы цытуеце на памяць, таму пацвярджаеце?

— У тым ліку... Маё сталенне прыпала на тыя часы, калі мы шмат сябравалі з рускай літаратурай, класічныя творы якой былі і застаюцца маёй каштоўнасцю. Аднак не толькі рускай! Прыкладам, я сёння ў арыгінале магу прачытаць выдатны верш «Хмары і думы» беларускага класіка Янкі Купалы. І мне гэта падабаецца!

Унёсак, які зрабіла Беларусь у развіццё некалі вялікай краіны ў самыя розныя часы (і ў складзе Расійскай імперыі, і ў СССР), пераацаніць складана. Прычым па самых розных кірунках: эканоміка, палітыка, культура... Аднак гэта ўжо тэма для іншай размовы.

— Затое мы лагічна наблізіліся да тэмы пра незалежную Беларусь, яе культуру і літаратуру.

— Тады самы час сказаць пра тое, якую асалоду я атрымаў ад прачытання твораў Максіма Багдановіча з паэтычнага зборніка «Вянок» у перакладзе маладой перспектывнай сербскай паэтэсы і перакладчыцы Даяны Лазаравіч. Ёй 26 гадоў. І яна грунтоўна і ўдумліва займаецца беларускай літаратурай. І яна ўлюбёная ў гэтую справу!..

Колькі часу таму яна была ў мяне разам з Іванам Аляксеевічам Чаротам. Гэта цэнныя людзі!.. Чаго варта перакладчыцкая і навуковая дзейнасць шаноўнага прафесара, скіраваная на збліжэнне нашых народаў і краін! Менавіта дзякуючы Івану Аляксеевічу беларуская і сербская культурная суграмада на працягу дзесяцігоддзяў маюць магчымасць сачыць за развіццём літаратуры і культуры брацкіх краін.

— Што датычыць краін... Чацвёрты год кіраўніцтва дыпламатычнай місіі Сербіі ў Беларусі — гэта ўжо сталы, на завём так, погляд на ўзаемаадносіны нашых дзяржаў і, канечне, уласны кавалак працы ў гэтым кірунку. У якой ступені мы паразумеліся пасля ўсталявання дыпламатычных адносін? У чым наша брацтва?

— Гэтае паразуменне можна класіфікаваць як традыцыйна сяброўскае брацкае развіццё па ўсіх напрамках дзейнасці. Калі ж больш ёміста і менш афіцыйна, я б назваў партнёрства краін такога ўзроўню рэдкім прыкладам, нават узорам адносін сярод еўрапейскіх дзяржаў.

Патлумачу. Да майго прыбыцця ў Беларусь я ведаў, што адносіны сяброўскія, але не ўяўляў, што мы можам настолькі істотна рушыць наперад. Не існуе той сферы, якая забаронена для супрацоўніцтва. Безумоўна, існуюць аб'ектыўныя і суб'ектыўныя прычыны. Але жаданне рухацца наперад вельмі вялікае. Не толькі палітыка, эканоміка. Мы блізкія і як дзяржавы, і як людзі. Вельмі хацелася б, каб сербы і беларусы часцей наведвалі адно аднаго. У гэтым сэнсе культура і літаратура — найвялікшыя памочнікі. Вось вам супрацоўніцтва паміж сталіцамі. Дні беларускай культуры прайшлі ў Сербіі ў мінулым годзе, а Мінск вітаў Бялград у 2016-м. Пагадненні аб супрацоўніцтве заключылі 22 нашыя і вашы гарады. Не мяжа! Ёсць планы развіваць гэта і надалей.

Планаў увогуле шмат. Жыццё не стаіць на месцы. Можна распавесці пра распрацоўку і дзеянне пагадненняў і праграм. Але ў кантэксце нашай размовы лічу неабходным падкрэсліць значэнне культуры і літаратуры ў развіцці ўзаемасувязей. Гэта еўрапейскі досвед. Чаму б нам яго не скарыстаць напоўніцу? Якой бы важнай ні падавалася б сёння гэтая лічба, але праз сто гадоў нашы нашчадкі наўрад ці прыгадаюць, якім быў тавараабарот паміж нашымі краінамі ў 2017-м, — у творах літаратуры ці мастацтва куды больш шанцаў быць узгаданымі!

— Прыемна пачуць гэтыя словы. Бо яны якраз пра чытацкую аўдыторыю «ЛіМа». Мы спрабуем быць карыснымі і цікавымі ў першую чаргу для творчай інтэлігенцыі.

— Роля творчай інтэлігенцыі ў фарміраванні свядомасці грамадства агромністая. Не ўпэўнены, што мы ўяўляем маштаб пытання цалкам. У творчай інтэлігенцыі нялёгка задача — дапамагчы чалавеку ўсвядоміць сябе, універсальныя чалавечыя каштоўнасці.

Поспехаў у гэтым вашым шаноўным чытачам і вашаму шаноўнаму выданню!

Гутарыла Інеса ПЕТРУСЕВІЧ

Драган ЛАКІЧАВІЧ

ЧАС НАРАДЖАЕ ПІСЬМЕННІКА,

«І гэта
прыйдзе...»

(сербскае народнае выслоўе)

Праз катэгорыю часу своеасабліва азначаецца і прадвызначаецца роля пісьменніка як у філасофскім, так і ў эстэтычным значэннях...

Час у пэўным сэнсе нараджае пісьменніка, а мае магчымасць яго і пахаваць, перажыць, пераўзысці. Зразумела, што самыя вялікія пісьменнікі — тыя, якія прысутнічаюць у розных часах, эпохах, вяках.

Аднак на час рэагуе кожны пісьменнік, натхняючыся ім, апяваючы і асэнсоўваючы яго, заўжды трымаючы ў сваёй свядомасці мінулае, бягучае і будучыню.

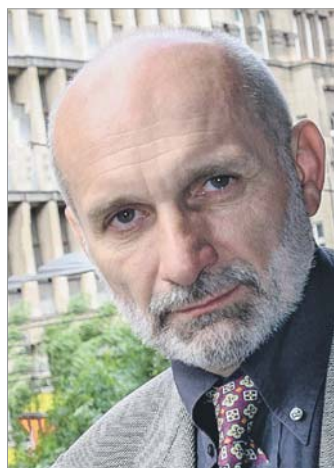
Паколькі пісьменнік павінен адчуваць рух і рытм часу, то ўсе правы яго так ці інакш адлюстроўвае ў адпаведнасці з індывідуальным тэмпераментам і стылем. Кожны робіць гэта па-свойму, аддаючы перавагу ўспрымання гістарычнаму ці палітычнаму, філасафічнаму ці лірычнаму. Найбольш эмацыянальныя сярод пісьменнікаў — паэты. Яны імкнуцца да надчасовага, намагаюцца звязаць спаконвечнае з недасяжнай будучыняй. Зноў жа, кожны па-свойму.

Твор пісьменніка таксама існуе ў часе, што залежыць як ад пісьменніка, так і ад часу. Між тым і ў наш час — вывернуты, хваравіта-спажывецкі, з анамальнай шкалай вартасцяў — як высокія творчыя, інтэлектуаль-

на-эстэтычныя каштоўнасці ўсё ж такі захоўваюцца тыя старажытныя міфы і паданні, што дайшлі да нас з кітайскай, індыйскай, шумерска-вавілонскай, антычнай грэчаскай і рымскай культур, не кажучы пра Біблію і спадчыну Візантыі.

Самымі значнымі каштоўнасцямі чалавецтва і ў наш час застаюцца любоў, годнасць, вернасць, велікадушнасць, свабода... А гэта пераканаўча даказвае, што ва ўсе часы — і цяперашні выключэннем не з'яўляецца — чалавечая істота мае патрэбу ў паэзіі, у «Песні песняў»...

Стэфан Лазаравіч, сын косяўскага князя Лазара, сербскі ўладар і пісьменнік, у пачатку XV стагоддзя напісаў твор пад назвай «Слова Любові». Такое слова любові патрэбна людзям-братам ва ўсе часы. У наш, здаецца, найбольш.

Даяна ЛАЗАРАВІЧ

Чуллівасць (інстынкт)

Узлесак ружовы відаць у імгле.
Наўкруг гіяцынтаў і сітнік уросся.
Злучае з зямлёю ён неба, але
Разняў размарын гэтых зёлак калоссе.

Цурчыць ручаінка. Шукае сяло,
Таму не трапляе ў лясное сіло.
Хто побач? Істоту схавала дупло...
З аблічча дзіцяці не знікла цяпло.

Пялёсткі далонькаў ажно зіхацяць.
Напругі жыцця ад яго не адняць.
Дзіцё ідзе выносіста — промню раўня!

Вітаецца з сонцам, травой у расе,
Пяшчотныя рукі ў абдымкі нясе.
О, Божа, мо й праўда: дзіцё — мне радня?

Імглістая пуцявіна

Іней, туман. І высокага бору
Белыя кроны — у паднябессе.
Песня крыніцы гучыць для дакору:
Восень наструніла шлях свой у лесе.

Лісце шаршавае зноў зашуршэла,
Сэрца зямліцы тахкае сонна;
Ранак абкошвае дол заімішэлы:
У забыцці будзе цемрачы зона.

Зграя ваўчыная згіне ў таросах,
Знікнуць аскалы ў злыя закуты.
Вунь за дзялянкай святлеюць прачосы,
Бачыцца шлях праз туманныя путы.

Ранішні зазімак

Крок па самлелай блакітнай травіцы.
Кветка кіпцюрык уткнула ў мяне:
Рой напалохаў, што побач іскрыцца?
Іней пялёстачкі хай не кране.

Зазім кусаецца, тчэцца і ў косці.
Мроіва шэрані, гушчы узвіжжа...
Тлумны туман зноўку просіцца ў госці, —
Вунь і ішчарбаты глыжняк ужо ліжа.

Толькі зямелька маўчыць, не ўздыхае,
Бо ўсё чакае зары-зараніцы.
Сумна лілея на ствол паглядае:
Знак на бяросце — граніца зіміцы.

Крушэнне шэрані

Кроны высокія. Белы туман
Хвалі гайдае. І ён нетаропкі.
Інею іскры — халодны падман:
Стыне суччо, і пнянкі, і надгробкі.

Куцае сэрца зямлі пад ільдом.
Толькі ж яно не знямела — і б’еца.
Не паддаецца на злом перад сном
Тым, які вечным між намі завецца.

Доўгі шлях, вузкі, амаль не відзён.
Мо лёг ля сіняга мора упоруч?
Ноч прыхавала мой дзень у каньён.
...Сон абдымае і шэрані горыч.

З сербскай. Пераклад
Сяргея ПАНІЗНІКА

Ёван ЁВАНАВІЧ-ЗМАЙ

Падснежнік

Хто гэта выглянў у з-пад снегу
Насустрач дзецям неўпрыкмет?
А гэта ён, падснежнік белы,
Паслязімовы першы квет.

Нібы пытае: — Я ці смею
Падняць галоўку вам на здзіў?
А ці пара ўжо расцвітаць мне,
Мой час, скажыце, ці прабіў?

Яму скажыце: — Так, так, бачыш —
Дзень падаўжэў ужо цяпер.
Ты — першы госіць,
Дык просім, просім,
Ледзь дачакаліся цябе!

Збярыце, шоўкам абгарніце,
Каб кветкам чулася цяплей,
Каб ён адтаяў, прыкладзіце
Букецік сціплы да грудзей.

Ён будзе радаваць красою,
Пакуль цяплом край не дыхне,
Пакуль не з’явіцца пралескі —
Яго сяброўкі па вясне.

Любовіе РШУМАВІЧ

Што гэта...

Што мяне заве ў абдымкі
Росных траў, дубоў купчастых,
Дзе мой дом,
Бальшак, сцяжынкi,
Дзе хадзіў я з бацькам часта?

Што мяне няўпынна вабіць
У куток, дзе быў я дзіцем,
Дзе ўспаміны праплываюць
Аблачынкаю ў блакіце?
Чым жыву на ўсе часіны?

Каралеўскія вароты ў «верхні» град у Бялградзе (Сербія).

Гэта — любасць для Айчыны.
Што мне шлях мой выбірае
І гаворыць, варт чаго я,
Радасць будняў нараджае,
Памагае стаць героем?

Што нясе мяне на крылах
Пошты лётнай, быццам мары,
Што бяду раўняе з пылам,
На маім убачыш твары?
Што і ў сэрцы, як спаткаеш,
У маім ты прачытаеш?
Чым жыву ва ўсе часіны?
Гэта — любасць да Айчыны.

Велімір МІЛОШАВІЧ

Выпадак у садзе

Паэт ранкам выйшаў у сад.
«Цвіці!» — сказаў кветцы ў лагодзе.
Асытана квеценню сцэжка цяпер,
Якою ў тым садзе ён ходзіць.

Пасля птушку ў неба падняў —
Дзень новы, дзень ясны прывеціць.
А з неба зняў сонца затым —
Няхай днём у садзе ўсім свеціць.

Спыніўся, бы ўспомніў штось,
І рукі развёў у здзіўленні,
Бо ўбачыў тут:
З кветак ляцяць матылькі, —
Яго разбудзіць азарэнне?

Ён кветкамі дыхаў пасля,
Здзіўляўся ўсяму незвычайна.
Пра гэта верш новы складаў,
Пра што яшчэ —
Гэта ўжо тайна.

З сербскай. Пераклад
Міколы ЧАРНЯЎСКАГА

Радамір АНДРЫЧ

З цёмнай студні
пые салавей

Заклятыя лаўцы
салаўя ловаць
ловаць у полі
ловаць вечарам
у дом малітвы
стома іх адводзіць
за імі клацае
замок нябачны
Пякельным голасам
з недасяжнасці
пые ім салавей
няма вам ратунку

Зоран Хр. РАДЗІСАЎЛЕВІЧ

Пятля

Ноччу плачу

Раніцаю
Ўбіраюся і гальштук павязваю —
Пятлю на шыю, —
Робячы выгляд,
Што мне добра.

Увечары
Скідаю адзенне,
Здымаю і гальштук,
Робячы выгляд,
Што мне добра.

Ды пятля ж зацягваецца
На маёй шыі.
І кожны дзень
Я ўсё бліжэй
Да абсалютнай свабоды,
Якую сон вечны прыносіць.

Апошні кілішак

Штодня выпіваю
Паспешліва, прагна.
Баюся, бадай,
Каб скон не адабраў
Апошні кілішак.

Міча ЦВІЕЦІЧ

Ураўнаважанасць

Нялёгка як ім, так і нам,
Бо ў прыцэл адзін на аднаго глядзелі.

Цяпер зноў мы пад адным дахам,
Быццам таго жудаснага і не было ніколі.

Трэба ўзгадніць час на гадзінніках,
Ці той самы яны цяпер паказваюць.

Новыя справы пачынаючы,
Варта разлічыцца за ўсё папярэдняе.

Пераклад з сербскай
Івана ЧАРОТЫ

а задача пісьменніка — быць захавальнікам часу

Адбываецца так, што пра час, асабліва мінулы, мы ведаем больш па літаратурных творах, чым па дакументах і нават падручніках. Нездарма гаворыцца, што Кутузаў перамог Напалеона канчаткова тады, калі быў напісаны раман «Вайна і мір». Значыць, пісьменнік у адносінах да часу ніяк не малы, не бяззначны. Для гэтага, праўда, трэба быць Львом Талстым...

Адчуваючы ўсё згаданае, паэт з відавочным шкадаваннем ставіцца да таго, што адыходзіць: «А годы проходят, все лучшие годы...». Мінучасць, хуткаплыннасць датычыцца і часу, і чалавечага жыцця: «К старому врата больше нет». Але на пытанне «Што самае цяжкае на гэтым свеце?» слынны беларускі паэт Максім Танк адказаў: «Прайсці праз вернасць». І гэта можа лічыцца высноваю ўсіх пісьменнікаў.

Вякі народаў і дні жыцця людзей асвятляюць кожны міг нашага існавання. Між тым існаванне чалавецтва

апынулася перад шлагбаумам. Пісьменнік за ўсім гэтым назірае, усё гэта ўводзіць у свае творы — апавяданні, вершы, п’есы, раманы. Яму трэба фіксаваць, «асвойваць» сусветны катаклізм і вясёлку на небе, разгортванне пялёсткаў кветкі... — усё гэта ў канкрэтным часе і ўсё ў паэзіі.

Сіла часу нярэдка ўплывае на кірунак творчасці, прадвызначае мову і стыль пісьменніка. Тут ёсць і становіцца, бо патрабуецца, каб пісьменнік быў годны свайго часу. Каб адпавядаў яго зместу, а разам з тым адпавядаў залежным ад усяго гэтага патрабаванням грамадства — «адказваў на выклікі часу», «стаяў твар у твар з часам»...

У сербскім народным эпасе выказана ўніверсальная думка, якая літаральна перакладаецца так: «Час будзе ў градзе Котар вежы, час будзе, час і разбурае».

Інстынктыўна, з жаданнем будаваць-ствараць тое ж самае робіць і пісьменнік. Ён таксама хоча зразумець

і разбурыць (=абясшкодзіць) час, паколькі тлумачыць яго як фактар гісторыі, псіхалогіі, палітыкі. Разам з тым пісьменнік нязменна ў абдымках з часам. Гэтыя абдымкі могуць быць пяшчотнымі, а могуць — і смяротнымі. Калі пісьменнік разумее час мінулы, то лепш разумее і сучаснасць. Гэтак усе мы прыходзім да свайго часу. Хоць праз літаратуру мы схільны яго недаацэньваць. Часта «заказ» грамадства разумеем як «заказ» часу. А гэта не заўжды так. Адсюль непаразуменні, адхіленні, драматычныя сутыкненні пісьменніка з часам, а таксама і адносіны з грамадствам... Ды праўда часу і дар пісьменніка павінны існаваць як натуральна спалучаныя.

У нашым выпадку, у нашай сябрыне будзем лічыць іх такімі.

Пераклад з сербскай
Івана ЧАРОТЫ

Любоў (да) чытача як (не)нагода для аптымізму

Чытачом з моманту яго «з'яўлення» (усведамлення яго ў якасці дзейнай літаратурнай сілы) іншыя дзейныя асобы літаратурнага працэсу рэдка былі задаволены: то не тое чытае, то не так.

Сучасным беларускім чытачом рашуча незадаволены ўсе: пісьменнікі, крытыкі, выдаўцы, педагогі, журналісты... Нават чытач сабою незадаволены, асабліва чытач беларускай літаратуры. Яго якраз зразумець можна: на працягу апошніх двух дзесяцігоддзяў яго амаль пераканалі ва ўласнай прывіднасці, фантомнасці.

Варта падкрэсліць, што сучасны беларускі чытач і чытач беларускай літаратуры — паняцці неідэнтычныя: другі заўсёды з'яўляецца першым, затое першы далёка не заўсёды становіцца другім. Пры гэтым калі чытач беларускай літаратуры ў грамадскай свядомасці мае статус легендарнага (яго існаванне падмацоўваецца пэўнай факталогіяй), дык масавы чытач беларускай літаратуры — персанаж ідэальна міфалагічны. І гэта не метафара там якая-небудзь, а факт, які можа быць даказаны эмпірычным шляхам.

Важнасць вывучэння феномена чытання і чытацкіх практык апошнім часам пачынае ўсведамляцца і ў беларускай сацыякультурнай прасторы. Паступова. Шкада, праўда, што згаданая паступовасць нейкая надзвычай... паступовая. Бо зерне сур'ёзнага інтарэсу, напрыклад, да рэцэпцыі нацыянальнай літаратуры айчынным чытачом было кінутае яшчэ ў раллю літаратурнага працэсу пачатку 1990-х гадоў.

Пачыналася ўсё з імпатных дыскусій аб прычынах рэзкага зніжэння цікавасці да беларускай літаратуры з боку чытацкай аўдыторыі. Ёсць у падобным абмеркаванні штосьці рэвалюцыйнае: яно мае пачатак, але не мае канца. Затое мае пэўную дынаміку, змястоўную эвалюцыю. Так, дзевяностыя гады мінулага стагоддзя сёння бачацца стадыяй канстатацыі «апакаліпсіса»: лейтматыўнай была перакананасць, што будучыня беларускай літаратуры беззваротна патанула ў «ружова-туманным» (пераважаю сацрэалістычным) мінулым, што чытач беззваротна аддураўся ад роднага прыгожага пісьменства.

Далей, дзякуй богу, стала цікавей: ваяўнічы песімізм як агульны вобразна-настрой літаратурнага жыцця істотна разбавіўся аптымізмам. Няхай гэта быў і спецыфічна беларускі аптымізм, умацаваны скепсісам, ціхі, нягучны, затое ўпарты. Канец 1990-х — першае дзесяцігоддзе XXI стагоддзя ў гісторыі змагання за беларускага чытача ўжо сёння бачацца стадыяй практавання магчымых выхадаў з сітуацыі «фантамізацыі» не толькі чытача, але і нацыянальнай прасторы чытання ў цэлым. У аспекце ўласна пісьменніцкіх практык гэта быў час своеасаблівых прэцэдэнтаў — нешматлікіх, але выніковых (згадаем, напрыклад, з'яўленне так званых падлеткавых апо-весцей, апісаных мэтва Р. Баравіковай, А. Бадаком, А. Наварычам дзеля стварэння новага нацыянальнага літаратурнага брэнду). Што датычыцца крокаў у кірунку аналітычна-даследчым, то пэўны плён тут таксама назапашваўся дзякуючы ініцыятыўным праектам, скіраваным пераважна на вывучэнне чытацкіх інтарэсаў (тэматычных, жанравых, моўных) альбо карыстальніцкіх прывілеяў (зварот да друкаваных, электронных, аўдыякніг).

Прычым ажыццяўляліся падобныя даследаванні найчасцей або ў межах дзейнасці бібліятэк, альбо ў кантэкście «стыхійнай медыясацыялогіі» (рознага кшталту інтэрнэт-, тэле- ці радыёапытання).

Магчыма, праз пэўны час сутнасць працэсаў, якія адбываюцца зараз, будзе бачыцца інакш, але пакуль можна гаварыць пра тое, што з канца 2000-х гадоў пачалі выпяваць якасныя змены на розных узроўнях нацыянальнай прасторы чытання. Сённяшняя сітуацыя — сітуацыя чакання, але атмасферна іншая, чым у папярэднія перыяды. Гэта чаканне канструктыўнае, нават дзейснае. Хто ведае, колькі можа доўжыцца такая этнаграфічна-збіральніцкая стадыя? Запас, як усім тут вядома, бяды не чыніць. А назапашваць трэба і метадалагічны вопыт асэнсавання феномена чытача ў адзінстве сацыякультурных характарыстык ды мастацка-эстэтычных пераваг, і вопыт эфектыўных чытацкіх практык, і яшчэ пророчы ўсяго.

Але тое-сёе маем ужо цяпер. Напрыклад, разуменне таго, што менавіта чытач

планаваннем на грунце вывучэння стану праблемы.

Вядома, у кожнай літаратурнай прасторы свае маштабы, што для адной — сапраўдны штармавы вецер, для другой — толькі лёгкі павеў ветрыку. Варта быць шчырымі (ці рэалістамі — у нашым выпадку гэта адно і тое ж): феноменалогія чытання ў нас цяпер існуе на ўзроўні адзінкавых публікацый, вывучэнне чытацкіх практык (сацыялогія чытання) — на ўзроўні адзінкавых грамадскіх ініцыятыў і больш ці менш разгорнутых доследаў, якія праводзяць бібліятэкі (найбольш рэгулярна — Нацыянальная бібліятэка Беларусі). Але рэалістычнасць погляду не адмяняе аптымізму. Бо нават даволі сціпая факталогія гэтых доследаў дае немалую прастору для інтэрпрэтацый і надзей.

Лабараторыя аксіяметрычных даследаванняў «Новак» па замовах грамадскіх аб'яднанняў і ініцыятыў у 2010-х вывучала розныя аспекты чытання беларусаў. Даводзілася абмяркоўваць вынікі гэтых даследаванняў з педагогамі-практыкамі, настаўнікамі-славеснікамі, штораз

найбольш дэтэктывы, жаночыя раманы і фантастыку, то ў 2014 годзе папулярнасць набірае класічная літаратура і кнігі па гісторыі». Апошняя «навіна», я правіла, успрымаецца скептычна, асабліва ў асяродку педагогаў-славеснікаў: маўляў, што за нечуваныя тэмпы росту чытацкай культуры... Зрэшты, чаго не бывае ў гэтай новай інфармацыйнай рэальнасці, дзе паскараецца ды памнажаецца ўсё і ўсе, безупынку. Чаму ж не змяняцца якасна жанравым густам роднага чытача? Будзьма аптымістамі, тым больш што наш аптымізм мае пад сабою рэальны грунт. Чытач беларускай літаратуры мусіць працаваць над сабой у сэнсе развіцця чытацкай кампетэнтнасці, каб атрымліваць асалоду ад сур'ёзнай («высокай») літаратуры, бо ў найбліжэйшай перспектыве ўласна беларускі масліт як прадукцыя лёгкага культурнага стрававання яму не пагражае. Гэтаксам беларускаму пісьменніку не пагражае нашэсце масавага чытача — будзьма рэалістамі.

Нам ужо даводзілася ў розных кантэкстах разважаць пра тое, што тэарэтычна беларускі масавы чытач павінен быць, а на практыцы яго няма, бо ўласна масавая беларуская літаратура ёсць феноменам адсутным, устойліва адсутным. Феномен адсутнасці масавай беларускай літаратуры — гэта феномен чытацкай зручнасці, утульнасці.

Падчас аднаго са згаданых сацыялагічных даследаванняў на пытанне «Літаратуры на якой мове вы аддаеце перавагу?» 93,7 % рэспандэнтаў адказалі «на рускай», 5 % — «на беларускай мове». Сярэднестатыстычнаму чытачу на Беларусі зручна, утульна чытаць мастацкія тэксты па-руску, а творы на беларускай мове як бы аўтаматычна выпяняюцца з зоны камфорту, адпаведна, сама беларуская літаратура перастае быць зручнай, лёгкажывальнай. Калі, напрыклад, меладраматычны рускамоўны твор будзе асацыявацца з белетрыстыкай, дык меладраматычны беларускамоўны твор аўтаматычна манціруецца чытацкай свядомасцю з традыцыйнай зусім не лёгкага пісьменства. Інакш кажучы, у беларускай

літаратурнай сітуацыі масавасць наўпрост залежыць ад узроўню ўтульнасці.

Сацыяльная феноменалогія «адсутных літаратурных феноменаў», дарэчы, можа стацца неверагодна захапляльнай прасторай для даследаванняў. Гэта як сачыць за дэтэктыўнай гісторыяй, якая разгортваецца па законах міфа. Напрыклад, з пачатку 2000-х гадоў назіраецца выразная тэндэнцыя перамяшчэння дыскурсіўнай актыўнасці як часткі літаратурнага працэсу ў сеціва, прычым надзвычай актыўнай і ўплывовай сілай становіцца менавіта пісьменнікі. Перафразуючы Мануэля Кастэльса, калі цябе няма ў сеціве — ты не пісьменнік. Дык вось беларускія пісьменнікі ў сеціве пачуваюцца ўтульна; некаторыя аўтары нават абавязаны яму літаратурным «нараджэннем» (згадаем хоць бы гісторыю «ўкнігаўлення» Андрэя Горвата). Там жа — у тым жа сеціве — жывуць жыццё чытачы. Пры гэтым, калі ў межах рознага маштабу даследаванняў задаецца пытанне «Якіх сучасных беларускіх пісьменнікаў вы ведаеце?», большасць апытаных не могуць назваць імёнаў. Дык што можа быць больш загадкавым і таямнічым за беларускага пісьменніка, які нібыта ёсць, але яго як бы няма? Толькі чытач беларускай літаратуры, любіць якога гэтак жа складана, як любіць, напрыклад, багоў у пракаветныя часы: хочаш ці не, а трэба. Жыць жа хочаш.

Ірына ШАЎЛЯКОВА

«ТАКІЯ Ж ЯРШЫСТЫЯ, ТАКІЯ Ж САМАЎПЭЎНЕННЫЯ...»

Умежах Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу для маладых аўтараў ладзяцца мерапры-емствы з мэтай дапамагчы вырашыць праблемы, з якімі яны сутыкаюцца на пачатку творчага шляху. І, безумоў-на, стымуляваць творчы працэс. Так, адбудзецца семінар у форме ток-шоу «Літаратурны Алімп: 5 крокаў да поспеху». Пра тое, як дзяржава дапамагае літаратарам-пачаткоўцам, якія перашкоды даводзіцца пераадольваць, у чым для іх адметнасць літаратурнай сітуацыі, мы размаўлялі з дырэк-тарам выдавецтва «Мастацкая літаратура».

— Сёння ёсць розныя праграмы падтрымкі маладых літаратараў, на якія дзяржава выдаткоўвае грошы. Як вы лічыце, ці дастаткова пачат-коўцам гэтай увагі?

— Увагі шмат. Калі сам быў мала-дым, пачынаў пісаць, тады конкурсаў ніякіх не было. Толькі часопіс «Ма-ладосць» напрыканцы года ўручаў прэміі сваім лепшым аўтарам. Сён-няшнюю сітуацыю нельга параўнаць з тагачаснай, яна вельмі змянілася. Выдаць першую кніжку сёння не пра-блема. Увайсці ў літаратурнае «мора» прасцей, але вельмі лёгка ў ім згубіцца і нават патануць. Таму сёння большая неабходнасць у падтрымцы маладых і з боку дзяржавы, і з боку выдавецтваў, і з боку часопісаў.

— У адны дзесяцігоддзі ў літара-туру прыходзіла мала аўтараў, міна-ла некалькі — і, наадварот, вельмі шмат. Можна параўнаць з хвалямі. Ці паўтарае цяперашняя сітуацыя тое, што ўжо было?

— Самая магутная хваля была ў 20-я гады. З 1923 па 1925-ы ў «Маладняк» прыйшло некалькі соцень чалавек. А застало-ся ў літаратуры некалькі дзясяткаў. Сёння, як ні дзіўна, амаль праз 100 гадоў, такая ж магутная хваля.

— Тыя, хто прыходзяць у літаратуру цяпер, нарадзіліся, калі Беларусь атрымала незалежнасць. Можа, гэта і ёсць га-лоўная прычына такога ўздыму?

— Прычын шмат. У жыцці многіх бывае перыяд, калі хо-чацца выказаць свае перажыванні, пачуцці, думкі зарыф-маваўшы. Але чым менш магчымасці так сябе рэалізаваць, некаму гэта данесці, тым хутчэй гэты перыяд праходзіць. Сён-ня ж ёсць шанс адразу данесці ўсё да шырокага чытача праз тыя ж сацыяльныя сеткі. То-бок, акрамя незалежнасці, яшчэ прычына — магчымасць знайсці свайго чытача, атрымаць каментары...

— Што цяпер трэба маладым, каб выдацца ў «Мастацкай літаратуры»? Быць пераможцам у конкурсе?

— Неабавязкова, таму што не ўсе бяруць у ім удзел. Нехта лічыць сябе самадастатковым і без удзелаў у конкурсах, нехта піша аповесць, а па ўмовах конкурсу — гэта не той фармат. Трэба іншае: павінен быць арыгінальны твор, які б зачапіў і стала зразумела, што чалавек шукае не проста сябе ў літара-туры, а сябе непадобнага да іншых. Прычым ліха закручаны сюжэты яшчэ не значыць, што твор добры. Бывае, што чытаеш нешта бесцужэтнае і не можаш адарвацца да апошняй кропкі. Літаратура — рэч вельмі загадкавая. Добрыя аўтары за чы-тачом не ганяюцца, не мараць, каб па іх кніжкі стаялі чэргі ў кнігарнях. Але іх можна перачытваць і кожны раз знаходзіць нешта новае. Таму малады аўтар мусіць ставіць перад сабой задачу: не мільёны, а адзін чытач, які будзе яго перачытваць, пасля кожнай старонкі рабіць паўзу і рэфлексаваць аб нечым сваім. Калі вобраз і думкі аўтара выклікаюць у чытача ўлас-ныя вобразы і думкі — вось да гэтага трэба імкнуцца, такое і будучь чытаць.

— Каго з маладых аўтараў «Мастацкая літаратура» выда-вала? Для чых твораў уласціва такая ўніверсальнасць?

— Я вельмі быў уражаны раманам Ксеніі Штэлянковай «Ад-варотны бок люстра», нават не верылася, што яна напісала яго ў 16 гадоў. Вельмі добры і цікавы прэзаік. Толькі што выйшла першая кніжка з серыі «Час 21» — гэта проза XXI стагоддзя, што нясе ў сабе ўсе прыкметы новай эпохі. Дэбютавала ў се-рыі Станіслава Умец — маладая аўтарка, якая піша фэнтэзі. Вельмі жыццёвая проза — не думаеш, калі чытаеш, што гэта нерэальна, бо там тыповыя праблемы і сітуацыі.

— Адкуль усе гэтыя імёны бяруцца? Яны выраслі ў бела-рускамоўным асяродку? Іх бацькі мелі адносіны да твор-часці?

— На гэта пытанне проста было адказаць у часы маёй ма-ладосці: тады ў літаратуру прыходзілі з філфака каля 90% аўтараў. Там існавала магутнае аб'яднанне «Узлёт», якім кіра-ваў Алег Лойка, — з яго прыйшлі ў літаратуру многія паэты. Сёння большасць аўтараў прыходзяць з абсалютна іншых прафесій, вельмі часта тэхнічных, ідуць адусюль... І гэта ра-дуде, бо людзі новых прафесій прыносяць у літаратуру нейкі новы погляд, новыя тэмы. У мой час толькі адзін прыклад

падобны быў: Галіна Булыка — хімік, і вобразы яе абсалютна не «філфакаўскія». Думаю, што і сённяшнія маладыя прыня-суць нешта сваё, са сваіх прафесій.

— На якія тэмы пішуць маладыя?

— На розныя. Цэнтральных тэм няма і не можа быць. Яны стараюцца шукаць у літаратуры нешта новае. Калі пачытаеш «Маладосць», бачыш усю разнастайнасць жанраў: ад фэнтэзі да дакументалістыкі, нон-фікшн. І гэта вельмі добра, бо існуе большы выбар, на што арыентавацца, дзе сябе спрабаваць.

— У чым галоўнае адрозненне цяперашніх маладых ад маладых вашага пакалення?

— Цяперашнія маладыя такія ж яршыстыя, такія ж самаўпэўне-ныя, якімі былі і мы ў маладосці. Але сённяшняя моладзь больш дыстанцыявалася ад сваіх старэй-шых калег. Можа быць, таму, што наш творчы лёс больш залежаў ад «жывых класікаў». Былі сярод старэйшых і тыя, з каго мы за вочы пакеплівалі, але шмат і тых, каго шчыра паважалі, чые творы з за-хапленнем чыталі, у каго вучыліся. Што да творчасці... Мне здаецца, цяперашнія маладыя вельмі лёгка і дарэмна змірыліся з тым, што на літаратурнай сцэне яны выконва-юць другасныя ролі, а то і высту-паюць у масоўках у параўнанні са сваімі папярэднікамі, якія першыя кніжкі выдавалі за савецкім ча-сам. Ці не адсюль у іх творах шмат драбнатэм'я, самакорпання, асабліва ў паэзіі. Шмат «я», за якім няма характару, няма асобы. Таму што само па сабе «я» павінна ствараць партрэт пакалення, эпохі. Але гэтага парт-рэта якраз не хапае. Ёсць мазайка — кожнае шкельца цікавае па-свойму, але скласці агульны малюнак часу вачыма маладых не атрымліваецца. Я, відаць, зараз гавару пра нейкія звыш-задачы, але заўсёды чакаеш прыходу творцы, каторы мог бы скласці мазайку ў нешта цэлае, як гэта зрабілі ў свой час геній Купалы альбо геній Мележа, якія сталіся выказнікамі цэлай эпохі. І я веру, што такі творца з'явіцца. Сёння мы яго яшчэ не ведаем, а заўтра ўжо ўсе пра яго гавораць: як, напрыклад, прыйшоў у літаратуру Анатоль Сыз.

— Перспектывы ў сённяшніх маладых ёсць?

— Безумоўна! Нельга сказаць, што яны больш ці менш та-ленавітыя, але яны больш літаратурна дасведчаныя, падкава-ныя ў плане пісьменніцкай працы — вельмі хутка праходзяць шлях ад бездапаможна-наіўных нападзінцавых вершаў ці прозы да вартых рэчаў: не ідуць паступова, па прыступках, а пераскокваюць цераз некалькі. Гэта нейкі генны вопыт, наза-пашаны чалавецтвам. І размова тут не толькі пра нашу літара-туру, а ўвогуле пра сусветную. Дык вось гэтай самай першай прыступкі наіўных вершаў у сённяшніх маладых ужо няма. І іх не вучылі таму ў школе, проста на творчасці адбіваецца іх ранняя сталенне. Такім чынам, на старце яны больш моцныя за сваіх папярэднікаў. Але гэтага мала. Бо да фінішу далёка.

— Прагрэс ідзе нашмат хутчэй, чым мяняецца чалавек.

Душа, якой хочацца выказацца, увогуле не змяняецца. Ці відаць гэта па творах маладых?

— Невыпадкова гавораць: усё, напісанае ў сусветнай літара-туры, ужо ёсць у Бібліі. Таму да яе пастаянна звяртаюцца. А калі б мянялася душа, то мы б ужо забыліся на творы Шэкспіра — але яны актуальныя. Тое ж можна казаць і пра наш фальклор, народныя казкі і песні. І сённяшнія маладыя, калі пачынаюць пісаць, як бы ні шукалі нейкіх новых форм, усё адно выказва-юць тое, што ў іх закладзена продкамі. Напісаць штосьці такое, пра што ўвогуле не пісалі, — па-мойму, немагчыма...

— Цікава, а што ў іншых краінах? Ці істотна адрозніва-ецца сітуацыя?

— У кожнай краіне свае асаблівасці датычна літаратурнай сітуацыі, але ёсць агульнае: душы людзей, незалежна ад таго, дзе яны жывуць, гавораць на адной мове і выказваюць адны і тыя самыя думкі і пачуцці. А пасля — глабалізацыя, яна ж закранае не толькі эканоміку, але і культуру, у тым ліку і літа-ратуру. Вазьміце класічную кітайскую літаратуру: ніхто не спрачаецца, што яна надзвычай самабытная, непадобная да еўрапейскай. Але калі чытаеш сённяшняга кітайскага живо-га класіка Мо Яня, адчуваеш у яго творах шмат набліжанага да еўрапейскай манеры пісьма. Тое ж — калі прыгадаць твор-часць папулярнага японскага пісьменніка Харукі Муракамі. Я ўжо не кажу пра апошняга нобелеўскага лаўрэата брытан-ца японскага паходжання Кадзуа Ісігура. Разам з тым і Янь, і Муракамі, і нават Ісігура сваімі каранямі ўсё роўна засталіся ў роднай глебе, у шматвяковай культуры сваіх народаў, адтуль жывіцца іх творчасць — таму і застаецца вельмі самабытнай, а тым і цікавай у розных краінах свету.

Размаўляла Таццяна БУДОВІЧ-БАРАДУЛЯ

У ЧАКАННІ РОСКВІТУ

Днямі ў «Мастацкай літаратуры» вызначылі пераможцаў міжнароднага конкурсу «Першацвет», які праводзіцца другі год запар. У ім узялі ўдзел некалькі соцень маладых людзей да 30 гадоў, якія пішуць на беларускай ці рускай мовах. Некаторыя з іх жывуць у Расіі: адметна, што сярод іх ёсць тыя, хто піша па-беларуску.

Узнагароджваюць пераможцаў тра-дыцыйна падчас Мінскай міжнарод-най кніжнай выстаўкі-кірмашу, куды прыязджае шмат гасцей з краін постса-вецкай прасторы. Гэта вельмі карысна для айчынных маладых аўтараў. Ёсць магчымасць абмеркаваць творчы пра-цэс, параўнаць, які ён у нас і ў суседзяў. Гэта наладжаныя кантакты і ўзаемныя пераклады. Але плён ёсць не толькі для канкурсантаў. Удзельнікі журы таксама маюць станоўчы досвед: пачынаюць па-новаму прыглядацца да маладых, што з'яўляюцца ў друку, часам заўва-жаюць арыгінальнасць, самабытнасць і ўжо глядзяць на іх як на патэнцыйных удзельнікаў. Бачанне літаратурнай сіту-ацыі становіцца больш аб'ёмнае.

І ў папярэднім, і ў сёлетнім конкурсе пераможцамі сталі розныя літаратары. Некаторыя з мінулых фіналістаў ужо з'яўляюцца аўтарамі арыгінальных зборнікаў. Напрыклад, Маргарыта Ла-тышкевіч. Яе зборнік стаіць у плане выдавецтва «Мастацкая літаратура» — неўзабаве павінен пабачыць свет. У Выдавецкім доме «Звязда» выйшла і кніга Юліі Алейчанкі.

Ідэя правесці конкурс узнікла не-калькі гадоў таму падчас сустрэчы пісьменнікаў з Прэзідэнтам Белару-сі, калі зайшла размова пра маладую літаратуру і пра неабходнасць яе пад-трымкі. Ажыццярэннем займалася Міністэрства інфармацыі, Выдавецкі дом «Звязда», выдавецтва «Мастацкая літаратура».

Назва конкурсу невыпадковая. Так называўся ўнікальны часопіс, які вы-даваўся ў 1992 — 2002 гадах, дзе друка-валіся пачаткоўцы. Ён быў папулярны і вельмі запатрабаваны. Праз яго шко-лу прайшла не адна сотня маладых аўтараў, дзясяткі з якіх засталіся ў літа-ратуры.

Таццяна БУДОВІЧ-БАРАДУЛЯ

Будучыня беларускай літарату-ры — асаблівы клопат як твор-чай супольнасці, так і дзяржавы. Таму ў гэтым нумары мы прапануем больш пільна прыгледзецца да на-шай маладой творчасці на старонках паэзіі і прозы.

Юлія АЛЕЙЧАНКА

У пакінутым ложку,
На змятай прасціне
Спіць стамлёнае сонца
Ў дажджавой павуціне.

Спіць стамлёнае неба
Пасля ночы кароткай.
І чакаюць фіранкі
Крокаў ветру дрыготкіх.

Спіць кароткая памяць
Той старонкі пражытай.
Каб аднойчы ўваскрэснуць
для Яго Афрадытай...

Пасля спякоты — добры, спорны дождж,
Сцябае дзёрзка па гарачых сцёгнах.
А мне б хапаць у прыгаршчы міласць
І бачыць горад у вірах падводных.

А мне б лавіць твой позірк скрозь ваду,
Смяжца шчыра жартам нескладаным...
Я басанож па вуліцу пайду,
Каб бачыць дождж, у неба закаханы.

Пад зорна-снежную завею
Так добра спаць і бачыць сны,
Як дрэмле кураслеп лясны
І лёгкі ранак ружавее.

Так ціха ходзяць па ішцаз
Мае нязлічаныя мары —

Мае дзіцячыя ахвяры.
А я трымаю сон ў руцэ.

Каб не згубіць яго міжволі
Над прорвай часу ледзяной.
Пабудзь, пабудзь яшчэ са мной,
Мая нябесная спатоля.

Дзень не скончыцца ў сіняй смуге,
Ноч не выпеліць зоркамі цела.
Сто дарог вялі да цябе,
Ні адной пайсці не схацела.

Дождж не пойдзе у Божы дзень,
Не сагрэе халоднае сонца.
На іпалерах твой бачу цень.
І чакаю. Цяпер — бясконца.

Трымаю бязмежнае неба.
Халоднае, сіняе, важнае...
А зоры сякуць ды сякуць
У спіну, у вочы, у сэрца.
Падстаў жа свой моцны плячук!
Надзень мне вянок з маргарытак
І вырві палын Усясветны!
Бо мне не змагчы Капітолій
Самотнага Млечнага шляху,
І зорным згасаючым пылам
Я лягу табе на далонь...

Ты — музыка,
што нараджаецца
ў кончыках пальцаў вясны,
у хвалях яе,
уладных і пругкіх.
Я — толькі пясчынка.
Ці стану калісьці перлам?
Горад мой
пасля першага ліўня —
ізноў Венецыя.
Плывуць старонкі былога
па вуліцы Праўды...
А я кранаю бязважка
твае вільготныя пасмы
і чую толькі
вібрацыі джаза.

Я жыву без паняверкі, проста,
Памятаю шчодрасці твае,
Толькі доля — неспазнаны востраў —
Хлеба мне без бою не дае.

Ведаю, што ўдача хітра маніць,
Ды мяне не пакідаеш ты.
Раз мой востраў недзе ў акіяне —
Навучуся майстраваць плыты.

Навучуся смерці не баяцца:
Мне ад касінеркі не ўцячы.
Дзень напоўню ачышчальнай працай,
Будзе ішчасце ціхае ўначы,

Бо жанчына (грэшніца? святая?)
Сыдзе на зямлю ў кароткім сне...
Як ішкада! Яна не прычакае
На далёкім беразе мяне.

Пачаўся пластыкавы век,
Але насуперак эпасе
Сакочуць конікі ў траве,
Да сонца цягнецца калоссе,

І лубіна ліловы квет
Не верыць, што пачнецца восень,
А зорны карабель плыве
Па іншы бок нябачнай восі.

І на крыві расце відук,
Гарыць агенчык дзівасіла:
Навечна радасць і бяду
Перапляла, перакруціла.

Хай будзе так, а я сыду
З зямлі, яшчэ нядаўна мілай...
Нябёсы ў сінюю ваду
Глядзяць — і бачаць Азраіла.

Кацярына РОЎДА

А я развешваю па сценах цішыню...
Хачу спакою, а не адзіноты.
Не напішу табе, не пазваню.
Дарэмна ўсё. Я забываю, хто ты.

Звару гарбату, музыку ўключу
І ў роздумах, пад Баха ці Шанэна,
Ні чуць цябе, ні бачыць не хачу.
Ты — за кулісы! Ну а я — на сцэну!

Ах, толькі б зноў цябе не падпусціць
К сабе. Няхай лепш ложка мой пустуе,
Чым з тым жыццём навекі раздзяліць,
Хто дзень за днём віном хлусні частуе.

І я развешваю па сценах цішыню...
Хачу спакою, а не адзіноты.
Не напішу табе, не пазваню.
Дарэмна ўсё. І я забуду, хто ты.

Зарастае лясок. Дзе грыбы? Дзе суніцы?
Непралазны гушчар. Дзе-нідзе —
зверабой.
Я збіраю яго, нібы сэрца крупіцы,
Каб Радзімы цяплом прычасціцца зімой.

Абдымае вятрыска, самотныя травы
Напяваюць дзяцінства нязменны
матыў.
І ўцякаюць гады, як гарачая кава
Па фарфоровым кубку, каб той
не астыў.

Застаюцца сляды — тых гадоў
успаміны
Пра юнацтва, імагзорныя ночы
без сну,

Пра лясок, дзе чакалі сястрычкі-асіны,
І каханне, якім атуляла вясну.

Я павольна іду па квітнеючым полі
І збіраю валожкі — усмешкі нябёс.
Родны край, дай Гасподзь табе лепшае
долі.
Без пустуючых хат і пакутлівых слёз.

Халодны горад, несупынны бег,
Аўтобусы, тралейбусы, трамвай.
А я хачу туды, дзе чысты снег,
Няхай сабе, як сёлета, у маі.

Дарогі, пешаходы, гул машын,
На сцежках — соль або пясочак рыжы,
У кубку — кава, збоку — аспірын.
А я хачу гарбаты і — на лыжы.

У крамах — чэргі, у метро — дурдом.
Сталічнае жыццё — адносна ішчасце.
А я хачу заснуць салодкім сном
Пад цёплай коўдрай, у бацькоўскай хаце.

Замерзлі рукі, хітрыя ключы
Схаваліся, здаецца, у кватэры.
А я хачу сягоння ў Савічы,
Туды, дзе незачыненыя дзверы.

Лісце клёну — сляды маляўнічага лета,
Што сышло без пары, як пакрыўджаны
госць.
А каштан у далоні — малая планета,
Што вяртае ў дзяцінства.
А дзе ж маладосць?

Маладосць — ля даўно не маленькай
асіны,
Што стаіць адзінока на ўскрайку сяла.
З ёй ішчыруюць пад вецер галінкі
шытшыны,
А ў нябёсах буслоў белакрылых страла.

Мне бы з імі злятаць у цяплынь,
што за морам,
Скінуць смутак з душы,
як лістоту з бяроз.
Але думкі ішчымлівым
кастрычніцкім хорам
Напяваюць пра восень.
І слёзы з нябёс.

Аляксей АРЦЁМАЎ

Кожнаму — шырокая дарога,
Свой маршрут на станцыю Нічога,
Свет без магаў, прынцаў, аднарогаў...
Часу ішмат: як хочаш, пражыві.

Толькі хутка надакучаць справы:
Што ні прыгадаеш — нецікава,
І не пераможа кубак кавы
Холаду іштодзённага ў крыві.

Я шукаю паратунку ў вершы.
Хай банальна гэта, я не першы:
Можна вельмі доўга пыху цешыць
І сябе сярод паэтаў сніць.

Я ж прымроіў дзіўнае... Як быццам,
Я пачаў паэзіі маліцца,
Сам пабудаваў з радкоў капліцу
І чытаю кнігу цішыні.

Маргарыта
ЛАТЫШКЕВІЧ

Каці чатырнаццаць гадкоў. У Каці светлыя валасы, сабраныя ў доўгі хвост, ніжэй за лапаткі, у Каці блакітныя вочы, з лёгкім блізарукім прыжмурам, схаваныя за акулярамі. На выцягнутым тварыку ў сусор’і радзімак блукае ўсмешка.

Каця ўся — любоў. Узрост у яе такі. Каця любіць маму, тату, коцікаў, старэйшую сястру (менавіта ў такім парадку). Меней за ўсіх — цётку Таню, што вечарам суботы п’е з мамай на кухні каву, шчодро даліваючы сабе каньяк, і пальцы цыгарэты, і сіплым голасам вучыць жыццю. Цётка Таня жыццё ведае: тройчы выходзіла замуж, папярэдне зводзячы нейкія свае патаемныя разлікі. І тройчы ж пралічылася. Мусіць, матэматыка — не цётчын моцны бок.

Каця — любіць. Гэта, мусіць, тая асноўная, адметная функцыя, што прызначыў для яе лёс. І яна любіць, усёю душою, усёю сваёй істотай. З энергіяй, з самаадданасцю, з жарсцю — гэтаксама, як б’е па клавішах піяніна, што сядзіць так блізка, а залішняя блізкасць, як вядома, спараджае пагарду. Раней Ражкоў чапляў Каці на спіну паперкі з крыўднымі словамі, ці калоў алоўкам у бок, ці штурхаў пад партай. Зараз ён замкнуўся ў гордым маўчанні, зрэдку косячы вокам і цэдзячы праз зубы:

— Дувіфца канячая.

Гучыць хутчэй смешна, чым крыўдна, бо ў Ражкова страшэнная каша ў роце, так што нават уласнае прозвішча ён вымаўляе, да ўсеагульнага рогату ў класе, — «Вафкоў». Але Каця абражаецца ледзь не да слёз, не столькі на «дурышчу», колькі на «канячую»: пракляты Ражкоў перакручвае Каціна прозвішча.

Іншых аднакласнікаў Каця звыкла бачыць хутчэй з вышыні сцэны: у роднай школцы яна — нешта накшталт баявога штандара. Некалькі яе дыпламаў і каляровае фота глядзяць са сцен у настаўніцкай, Каціна імя прапісана ў справаздачах для гарадской адміністрацыі, а школьныя мерапрыемствы адкрываюцца ўрачыстым поклічам завуча:

— К-кацярына Канеўская!..

І Каця, у «канцэртнай» сукеначцы, у лакаваных туфліках, выходзіць з-за куліс да школьнага раяля, уладкоўваецца на круглым табурэце і грае. Лёгаюць хуткія пальчыкі, льецца штось мінорнае ці штось мажорнае, у залежнасці ад задання завуча. Пакуль музыка гучыць, самой Каці няма — яна рассыпаецца па клавітуры, яна кружыцца, узвіваецца і ападае разам з гукамі.

А пасля музыка сціхае, быццам сама сабой, і Каця сядзіць, слухаючы мерныя ўдары свайго сэрца, агаломшаная, аглушаная. Зала пачынае апладзіраваць, Каця механічна падымаецца, механічна кланяецца. У зале твары, твары, твары, якія змазваюцца, расплываюцца — не адрозніць, не ўхапіць, не разгледзець. Ды і — ці трэба?

Зрэшты, адзін твар Каці хацелася б вылучыць: вузкі твар з даўгаватым носам, і з вострым падбароддзем, і з цёмнымі насмешлівымі вачыма. З гэтага года Каця навучылася любіць нека асабліва — не так, як тату ці коцікаў. Нават не так, як яна любіць музыку — хаця з музыкай цяжка казаць пра «любоў»: не любім жа мы паветра, без якога існаваць не зможам?

Цёмнавокага насмешніка завуч Косцем, і ён — стары, прынамсі, для Каці. Сямнаццаць гадоў — гэта вам не жартачкі. Косця носіць валасы да плеч, прычым з мінулага лета фарбуецца ў пякучы чорны колер. У Косці ўсё нека іначай, лепей, чым нават у ягоных аднакласнікаў: і вузел абавязковага галыштуку з асаблівым густам саслаблены, і рукавы кашулі ўдала падкасаныя, і нават дробны, ледзь заўважны шнар цераз брыво дадае шыку ўсяму абліччу.

Каця ад адной прысутнасці Косці ціха млее, ружавее і расплываецца ва ўсмешцы. І грае з асаблівым імпэтам,

бо не проста рассыпаецца ў нотах, а — праз музыку — ляціць да Косці, недасяжнага на апошніх радах крэслаў актавай залы, дзе звычайна ўладкоўваюцца адзінаццацікласнікі. Косця ленавата апладзіруе разам з усімі і, прыкрываючыся рукою, пазяхае. Але Каця са сцэны гэтага, вядома, не бачыць.

Косця зважае на яе мала, і паказаць сваю любоў, ухапіць яе маленькімі далонькамі, абняўшы і не адпускаючы, не выпадае. А Каця б хацела. Каця б не стала хіхікаць ды рысавацца, а ўзяла б за руку і павяла б па пустых школьных калідорах. Павяла б у школьны дворык, дзе весні дождж і п’янікі бэз, дзе, навальваючыся на ржавы плот, апантана цвітуць сады.

Каця ўздыхае. Вечарамі яна заходзіць на Косцеву старонку «Укантакце» — саромеючыся, бо атрымліваецца так, быццам падглядае. Праглядае апошнія допісы і асабліва — фота.

На фота Косця па ўзбярэжжы Свіслачы са стрыжанай дзяўчынай гуляе, Косця пад ліхтарамі са стрыжанай цалуецца, Косця с ягонай стрыжанай робяць «сэлфі». Месца для Кацінай любові-закаханасці тут няма, гэта ясна: правіла «трэцяга лішняга» з суровай жыццёвай матэматыкі яшчэ ніхто не адмяняў. Каця ўсё разумее — але не можа не глядзець. Штовечар. Быццам прывіўкі, быццам прызначанае лекаванне. Бо любоў — што з ёю зробіш — падымае галаву, як змяя з травы, затапляе ўсё, што завецца Кацяй, гучыць унутры, быццам музыка.

Каця ўся — любоў, таму навучыцца «не любіць» для яе цяжка, амаль неверагодна, немагчыма. Але яна спрабуе.

Праўда, не дужа атрымліваецца.

Вось і яшчэ адна жарсць, і з тою — дзіўна: любоў нарадзілася з любові. Праглядаючы Косцевы фота, Каця неяк уздумала Косцю намалываць. І намалывала. Раз, другі. На трэці нават наважылася паказаць — вядома, у сацсетцы. Косця, у сваю чаргу, паказаў стрыжанай і даслаў Каці ўжо яе, стрыжанай, каментар: маўляў, што за пачвара намалывана? Каця сумелася. Ёй падавалася, што ўсе адметныя Косцевы рысы яна здолела ўхапіць, і ў крываватым малюнку ёй самой іменна Косця і бачыўся.

Так што Каця, пакрыўдзіўшыся, пайшла на курсы малявання, ледзьве ўціснуўшы іх паміж заняткамі ў звычайнай і музычнай школцы, паміж канцэртамі, ўвечар парачкай рэпетытараў, на якіх настойвала мама. І нечакана нават для сябе маляванне ўпадала. Ці, лепш сказаць, палюбіла.

Каця малое не алоўкам, а сэрцам. Пакуль малое — самой Каці няма, не існуе. Кладуцца на паперу штрыхі, патроху выступае, быццам сам сабою, вылузваецца са снежнай белі паперы абрыс. І калі ўсе штрыхі, быццам ноты, працуюць у суладдзі, абрыс набывае падабенства, адбівае рэчаіснасць. Адбівае, праўда, праз Кацю — як праз люстра, а таму ўсе адбіткі нека прыпадабняюцца да самой малявальшчыцы. Белы куб атрымліваецца трохі плячыстым (і таму не надта кубам), чалавечы чэрап блізарука звужае вачніцы. Але гэта дробязі — так, прынамсі, кажа настаўнік, што курсы вядзе.

Да настаўніка ён, праўда, не дужа падобны: школьны настаўнік не носяць ані джынсаў з выцягнутымі каленкамі, ані цішотак не першай свежасці. У Васіля — ён настойвае, каб курсанты клікалі яго па імені — яшчэ і валасы сабраныя ў хвост.

— Ніколі не паstryгуся, — какетліва адказвае Васіль на пытанні старэйшых курсантаў (і асабліва — курсантак).

Твар у Васіля круглы, добры, за круглымі акулярамі — такія ж круглыя дабрадушныя вочы. І сам ён увесь — дабрадушша, акругленае, задаволенае, рухавае. І гэта настолькі не падобна да ленаватай вытанчанасці Косці, што Каці становіцца лягчэй: меней думаецца пра таго, хто цалуецца з сярдзітай стрыжанай пад ліхтарамі. Васіля любіць проста — ён і сам роўна і непрахавана любіць усіх у класе, схіляецца над нязграбнымі малюнкамі, цярдліва падпраўляе, нязграбна жартуе. А часам і хваліць, можа быць, не столькі дзеля дасканаласці работы, а — на будучыню, для матывацыі. І тады яшчэ больш заўважна, што Васіль — любіць, толькі не кагось канкрэтнага, не Кацю, ці Свету, ці Марыну, але сваю работу: вось гэты цесны клас, і дружнае шорганне алоўкаў па паперы, і ўласныя спробы патлумачыць, дапамагчы, навучыць.

Уночы Каця варочаецца ў ложку. Думае пра складанасць гэтага свету, пра незразумелую, няўцямную алгебру любові, у якой занадта шмат пераменных. І маленькае сэрца сціскаецца, і — страшна. Што, калі ніколі-ніколі яе, Каціна, любоў не адгукнецца ў чужым сэрцы? На свеце процьма стрыжаных, што не саромеюцца хадзіць цалавацца ля Свіслачы. Дзе ўжо тут звярнуць увагу на Кацю, як тут заўважыць, як разгледзець?

Каця ціхенька, каб нікога не пабудзіць, плача. Шморгае носам, часта міргае, ацірае вочы коўдрай. Так і засынае, і сніць — музыку, лёгкую і бязважкую, падобную да той, што была народжана геніем Моцарта, і ўсё-такі — іншую. Музыка супакойвае, загойвае любыя душэўныя раны, так што раніцай, абуджаная зыкам будзільніка, Каця нават і не помніць, што плакала. Пазяхае, працірае кулачкамі вочы і бяжыць збірацца ў школу.

А ў школе штодзень — тое самае. Усё той жа змрочны Ражкоў, надзьмуты і напята, сядзіць побач, ставіўшы локці. Зачапі — атрымаеш. Хлопчыкі і дзяўчаткі рассаджваюцца, гамоняць між сабою, упіваюцца вачыма ў экраны смартфонаў, смяюцца, ажно пакуль не рассыпецца над галовамі званок і не ўвойдзе настаўнік. Лямпы суха патрэскаюць пад столлю, адна ўвесь час нервова падміргае. Каця патанае ў параграф, у шоргаце старонак, у голасе настаўніка, у скрыгачэнні крэйды на дошцы. Палі яе сшыткаў — прынамсі, тых, якія не трэба будзе здаваць, — спярэшчаныя малюнкамі. Тут і цікаўныя вочкі з доўгімі вейкамі, і змейкі, і кветкі, і ўзоры. Мітусня, адным словам.

— Канеўская, што задумалася? — усклікае геаграфічка. — Да дошкі!

Ля дошкі — гэта амаль як на сцэне, а да сцэны Каця звыкла. Таму ідзе і механічна пераказвае колькі працэнтных раней абзацаў з падручніка. Геаграфія, фізіка, руская мова — усё праходзіць наскрозь, не чапляючы драбнюткіх рычагоў унутры Каці. Не кранаючы любові, не абуджаючы музыкі.

У адзін з такіх дзён — геаграфічка якраз ківала ў такт Кацінаму вяламу адказу, глядзячы ў акно на дождж, — у дзверы класа пастукалі. Каця прыпынілася, у класе заварушыліся, прачнуўшыся, геаграфічка нахмурылася: не любіла, калі ўрокам замянілі.

А пасля дзверы адчыніліся — і ў Каці заняло дыханне. Косця, ленаваты, з наўмысна растрапанымі валасамі, стаяў на парозе і з заўсёднай усмешкай прасіў Тамару Іванаўну адпусціць Канеўскую.

— Завуч вельмі прасіла. У суботу справаздачнае мерапрыемства.

Незадаволеная Тамара Іванаўна забурчала, але пагадзілася. Каця, здранцвелая, непаслухмянымі рукамі сабрала рэчы і падхапіла запlechнік.

— Дувіфца, — шэптам сказаў ёй Ражкоў, які атрымаў Каціным запlechнікам па карку. А яна толькі кволенка ўсміхнулася. Радасць дзіка віравала, кіпела ўнутры, і гэтай агромністай, страшэннай, непамернай радасці ўнутры Каці было цесна.

З Косцем пайшлі па пустых школьных калідорах. Не за руку, як марылася і жадалася, але — побач і ўдваіх. І было і чароўна, і вусцішна, зусім як у сне. Весні дождж весела біў па падаконнях, аблогі бэзу падступалі да самых вокнаў, адмытая падлога парыпвала пад крокамі. Каця глядзела вакол, дыхаючы цераз раз, і напружана намагалася ўсё-ўсё, да драбніц, захаваць у памяці — на вечна.

Але дзверы актавай залы, за якімі быў рух і галасы, наблізіліся аж занадта хутка, і сэрца ў Каці пакутліва сцялася. Школьныя калідоры, звычайна, асабліва калі спазняешся на ўрок, такія доўгія, нечакана і быццам нават наўмысна зменшыліся.

— Ты, значыць, на піяніна шпарыш? — спытаў Косця. Каця ад гуку яго голасу здрыганулася, бо так нязвыкла было — размаўляць з ім сам-насам.

— Ага.

— Ну, можа, хоць з піяніна ў цябе лепей, чым з маляваннем, — заўважыў Косця і пхнуў дзверы актавай. — Аленкузьмінічна! Забірайце вашу Канеўскую!

Завуч падбегла трушчом, схавіла Кацю за руку і пацягнула ў бок сцэны — мажняя, імклівая, гаваркая. Балбатала пра канцэрт, пра патронаў, якія там будуць, пра тое, што трэба абавязкова паказаць усё лепшае.

— Каб было, як мае быць, разумееш, дзевачка мая?

І тут жа крычала, ажно адзывалася дрыготкай шкло ў вокнах, на адзінаццацікласнікаў, якія вайдаліся ў глыбіні залы з разабранымі дэкарацыямі:

— Асцярожна там! Не папсуйце!..

А Каця, пакрыўджаная, забытая, скурчыўшыся, сядзела на табурэце за раялем. Часта міргала, каб не выпусціць слёзы.

— Канеўская! Чаго сядзім? Давай! — завуч махнула рукою.

Каця ацерла тварык рукавом. Уздыхнула. Звыкла, завуча на апусціла рукі на белыя клавішы.

І рассыпалася на ноты, і зазвінела любоўю, і заквітнела — музыкай.

А музыцы — не баліць.

ХТО ТРЫМАЕ ЛЮСТРА?

Купалаўскі тэатр з падачы яго мастацкага кіраўніка Мікалая Пінігіна апошнім часам уражвае класікай. Самім фактам актыўнага звароту да яе — беларускай і рускай, — таксама як інтэрпрэтацыяй, здольнасцю агаломшыць у фінале, які ў рэжысёра Пінігіна заўсёды шматзначны: што ў дачыненні да беларускіх твораў, то гэта прыкмета фірмовага стылю. Але «Чайку», камедыю па вызначэнні самога Антона Чэхава, рэжысёр ператварае ў трагедыю з апакаліптычным гучаннем. А смешная камедыя «Рэвізор» Мікалая Гогаля набывае развязку са смяротнымых зыходам. Дзеля чаго? І чаму класічныя творы актуальныя дагэтуль, тлумачыць Мікалай Пінігін:

— Калісьці Георгій Таўстаногоў, у тэатры імя якога я працаваў, казаў, што гумар — крытэрыі праўды. Праўда не там, дзе бясконца драма і ўсё цёмна, цяжка, грувастка. Калі Чэхаў казаў, што п'есы — гэта камедыі, то, здаецца, не ў прамым сэнсе слова. Ён глядзеў на людзей, на іх стасункі, і ў яго ўзнікала іронія.

Гогаль наогул — цікавая асоба: шляхціц Яноўскі, які змяніў прозвішча пасля паўстання 1830 года, разумеў, што немагчыма ўжо заставацца Яноўскім. Ён паглядзеў на расійскую гісторыю не як расіянін, а як замежнік: прыехаў у Пецярбург з іншай краіны, з іншага клімату, з іншых ментальных зносін. У 1836 годзе адбылася прэм'ера «Рэвізора», пасля ён з'ехаў у Італію. Калі сутрэўся ў эміграцыі з Міцкевічам, размаўляў з ім па-польску, сябраваў з Пушкіным. Прыязджаў у Расію некалькі разоў па сваіх прыватных справах і вярнуўся паміраць. Тым не менш, калі сядзеў у Італіі, кленчыў у цара грошы, стыпендыю на грандыёзныя творы...

«Рэвізор» — вельмі смешная сапраўдная камедыя. Гогаль сам заклаў драматычны фінал, ён пісаў у сваіх каментарыях: «Рэвізор» — гэта Бог, на яго суд усе пойдзем і будзем трымаць адказ. Я заклаў трошкі іншую гісторыю: выйшлі напалову дворнікі, напалову анёлы, якія павінны змесці чалавечыя смецце з гістарычнай сцэны. У Гогалю няма сцэна, якую можна трактаваць як заўгодна. Гогаль смяяўся, а ў фінале задаў пытанне: «З каго смяецца?..» У яго ёсць этычнае стаўленне да гэтых людзей: для яго яны не геаграфічная правінцыя, а духоўная. А гэта людзі, якія кіруюць горадам. Яны пад сябе зрабілі цывілізацыю, — як самі разумеюць жыццё... Гогаль — геній таму, што напісаў пра прыроду чалавека. У чалавека базавы інстынкт не змяняўся. Галоўны інстынкт — выжыць. Дзеля гэтага трэба канкурыраваць: за месца, за пасаду, каб больш нарабаваць...

Размаўляў з македонцамі: там зрабілі свайго «Рэвізора». А італьянцам задаў пытанне: «Навошта вам Гогаль?» — адказалі: «У нас жа такая мафія...» Кожны бярэ сваю гісторыю. Я наўмысна рабіў беларускі спектакль.

— Таму пераклалі п'есу на беларускую трасянку?

— ...Што такое сёння гогалеўскі павятовы горад? Гэта раённы горад. Як размаўлялі ў беларускім раённым горадзе ў 70—80-я гады XX стагоддзя? Гэта была выключна трасянка. Якой мовай размаўляе Хлестакоў у спектаклі? Чыстай літаратурнай, бо ён са сталіцы. Калі я прыязджаю ў вёску на Ушаччыне (у мяне там дамоў), калі спрабую размаўляць з людзьмі па-беларуску, яны глядзяць на

мяне як на ідыёта: я ж чалавек, які прыехаў са сталіцы!.. І як яшчэ ўмоўна можна было пазначыць сітуацыю, што Хлестакоў са сталіцы, а чыноўнікі жывуць у раённым горадзе?.. У гэтым таксама ёсць праўда: шмат пісалі, што Беларуска пачнецца не з вёскі, а са сталіцы, з гарадоў, дзе ёсць адукаваная інтэлігенцыя, якая памятае словы Багушэвіча: «Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі». І здараецца момант, калі людзі разумеюць, што ў глабальным свеце нас можа не быць (а гэта 10 мільёнаў чалавек — нармальнае сярэдняеўрапейскае краіна). Ад свядомасці гэтых людзей пачнецца іншы працэс. Я ўжо бачу: гэта модна, нават становіцца трэндам, калі меркаваць па колькасці рэкламы ці праектаў на беларускай мове.

— Што дае доўгае жыццё класічным творам? Бо кожнае пакаленне мусіць мець сваю драматургію.

— Я пакуль не бачу гэтай драматургіі як з'явы. Не тое, што яе няма. Я не бачу цікавага для мяне ў гэтым тэатры. Чытаю многа п'ес маладых беларускіх (па пашпарце) драматургаў, якія ў асноўным пішуць па-руску з разлікам на расійскую прастору. Але зусім іншая справа, калі чалавек спрабуе пісаць па-беларуску: ён павінен прыглядацца да Беларуска, да таго, як яна сёння існуе, а не толькі гістарычна. Такіх п'ес узроўню Купалаўскага тэатра ў маладых я не бачу. Таму мы робім спектаклі паводле класічных твораў — праявілі гэтыя пачаткі. Напрыклад, «Пан Тадэвуш»: 500 старонак паэмы перапрацавалі ў сцэнічны варыянт. У прозе ці паэзіі даводзіцца выкінуць шмат ліній, якія важныя для аўтара, і шмат цікавага, і смакута самога літаратурнага твора. Гэта сумна...

Чаму, напрыклад, узнік Максім Гарэцкі? «Дзве душы» — галоўны беларускі твор, які адлюстроўвае амбівалентнасць: чалавек, які жыве на мяжы «Захад — Усход», адчувае, што ў яго дзве душы. У гэтым свеце ўсё на супярэчнасцях. Вайна — зло... А вызваленчая вайна?.. Маці — увасабленне дабра. А Маці-зайцавай свайго дзіцяці?.. Жыццё наогул амбівалентнае, і для беларусаў вельмі важна, што ў іх дваістая ментальнасць: гэта прывілей, а не загана. Адначасова і Еўропа, і праз Расію выхад у Азію. З-за гэтага мы мелі трагічную гісторыю, але набылі ментальны прывілей. Славуэта беларуская талерантнасць вынікае з таго, што шмат этнасаў, шмат канфесій суіснавалі з часоў Вітаўта, людзі не бачаць адно ў адным ворагаў. У сучасным свеце гэта працуе нам на карысць.

Наогул, задача нацыянальнага тэатра — ментальна адпавядаць нацыі, збіраць яе на гэтай плячоўцы, каб людзі разумелі: гэта беларускі тэатр ва ўсіх адносінах.

Калі б, напрыклад, з'явілася сучасная п'еса на беларускай мове з такім узроўнем філасофіі і разуменнем этнасу, як у Валянціна Акудовіча, я быў бы шчаслівы. І калі мы будзем карыстацца беларускай мовай пачынаючы з дзіцячага садка, са школы і ВНУ, калі беларуская стане мовай вуліцы, тады будзем мець сучасную драматургію і літаратуру на гэтай мове. Амаль усе нашы класікі (ды больш блізкія нам Барадулін, Быкаў, Караткевіч) скончылі беларускія школы. І ў тыя часы ў вёсцы яшчэ размаўлялі па-беларуску, у сем'ях размаўлялі па-беларуску, і літаратура была магутная. А драматургія — наогул цяжкі жанр, трэба быць майстрам, каб стварыць п'есу: акрамя цікавай тэмы і сюжэта, трэба сканструяваць кампазіцыю, прыдумаць характары. Таму мы рабілі спектакль «Шабаны» з прозы. Ці «Радзіва Прудок» — літаратура, якая добра перакладаецца на мову тэатра, што ўзяўся зрабіць Раман Падалька. Каб напісаць п'есу такога ўзроўню, трэба адчуванне асаблівасці беларускай культуры.

— У РТБД робяць пераклады рускамоўных п'ес на беларускую мову.

— У наступным сезоне мы будзем ставіць Паўла Пражко ў перакладзе. Думаю, гэта правільная п'еса, у ёй няма ненарматыўнай лексікі. Ён напісаў яе даўно, але яна пра сённяшняе інтэрнэт-пакаленне, пра андрагінаў (2 хлопцы і 2 дзяўчыны). Іх паслалі ў калгас збіраць ураджай. Яны паламалі сад, развалілі ўсе скрыні, узялі айфоны і пайшлі. Яны не ведаюць, як пацалавацца, як узяць адзін аднаго за руку, ім трэба загугліць гэтую сітуацыю. Спектакль будзе ставіць малады рэжысёр Дзіма Цішко. Ужо ідзе з поспехам «Каханне як мілітарызм» майго сябра Пятра Гладзіліна. Але ў нас няшмат такога матэрыялу.

— Ці карэктнае свае спектаклі, калі яны ўжо ідуць?

— Ніякіх карэктываў не раблю: спектакль склаўся менавіта ў такім выглядзе, значыць, так было трэба. Іншым разам гэта датычыцца нават не мяне, а нацыянальных геніяў, прарокаў, такіх як Купала. Яны амаль усе жылі ў вельмі цяжкай атмасферы. Калі Купала напісаў «Паўлінку» для Мядзёлкі, для самадзейнага тэатра, ці думаў ён, што п'еса стане такім брэндам? Што, у Купалу ў 1930-я гады была надзея, што яму будучы помнікі ставіць? Ён здзяйсняў сваю місію. Натоўп ідзе за сваім прарокам, а не наадварот. Спачатку ёсць ідэя, якая ад Бога. А потым за гэтай ідэяй, калі яна Боская і людская, ідзе народ. Думаць, што ты нешта зробіш і станеш адразу заможны і паспяховы, — гэта пра Філіпа Кіркорава, а не пра Купалу. Не пра Дуніна-Марцінкевіча, які сядзеў за свае погляды, не пра Якуба Коласа...

— Сёння тэатр — гэта сродак давесці да людзей штосці істотнае...

— Згодна з рэйтынгамі, найбольшую цікавасць выклікаюць, як ні жудасна, нізкія з'явы, заснаваныя на інстыктах. У Купалу, Караткевіча ці Канта і Ніцшэ рэйтынгі будуць значна ніжэйшыя, чым у тэм пра рознага роду задавальненні. Таму дзяржава не павінна пытацца ў народа, што ён хоча. Усе хочуць толькі аднаго: грошай і каб іх не чапалі. Прыкладу: за польскім часам улады прымушвалі беларусаў ставіць прыбіральні, штрафавалі тых, хто не рабіў. Культура ўводзіцца прымусам. Зваліцца ўніз прасцей, чым узняцца ўверх. Калі мы хочам мець адукаваную, культурную нацыю, якая была б у эканамічным сэнсе эфектыўнай, яна павінна быць найперш культурнай. Феномен цуду, што адбыўся з Кітаем (мы правялі там на гастролях тры тыдні), не ў тым, што ён камуністычны, а ў тым, што яны ментальна падрыхтаваны да магутнага эканамічнага руху: іх культура назапашвала досвед тысячагоддзямі, там моцныя традыцыі будызму, канфуцыянства, глыбокая ідэалогія супрацоўніцтва, што ім дапамагае, няхай і пад мудрым кіраўніцтвам партыі...

— А што залежыць цяпер ад асоб у культуры?..

— Каб штосьці вырасла, патрэбныя спрыяльныя ўмовы. Мы ж грады ў гародзе паліваем, глебе даём угнаенне — тое ж у грамадстве: дзяржава стварае спрыяльныя ўмовы. І калі яны складаюцца, то ўзнікае «нашаніўскі» перыяд у культуры: Мікалай II адмяніў цензуру, і ва Украіне і Беларусі спачатку паўсталі свае прэса, потым свае дзяржавы, няхай у выглядзе савецкіх рэспублік. 1920-я гады: створаны ўмовы для развіцця беларускай культуры, навукі, тэатра — і «маладнякоўцы», і старэйшае пакаленне плённа працавалі... Сам па сабе такі ўздым не можа адбыцца. Як у Евангеллі: спачатку было Слова. То-бок ідэя, Логас.

— Як узнікае ідэя, што трэба ставіць?

— Іншым разам прыходзіць аднекуль... Прадчуванне, што трэба ставіць, — самае галоўнае ў тэатры. Калі ёсць добрыя п'есы, неабавязкова беларускія, калі разумееш, навошта ставіш і ў якой форме. Вядома, што кожны дзень да нас прыйдзе 340 чалавек, ім павінна быць цікава. Для тэатра важна трапіць у рэзананс. Яшчэ Шэкспір казаў, што задача тэатра — трымаць люстра перад тварам прыроды. Пад прыродай можна разумець грамадства.

— Калі меркаваць па залах Купалаўскага, то беларускі тэатр у глядача запатрабаваны.

— Я ў сваім жыцці не ўбачыў гэтага — маю на ўвазе больш шырокі кантэкст, чым толькі наш тэатр. Але я і аптыміст, таму што рана ці позна любая дзяржава, яе кіраўнікі (і мы гэта бачым) — разумеюць, што краіна павінна мець сваю гісторыю, мову, што ў яе павінны быць свае героі, свае тэлеканалы, друкарні, пісьменнікі, навукоўцы, артысты... Інакш сэнсу ў незалежнасці няма. Прыклад: у маім Ушацкім раёне ёсць невялікая раённая газета, і яе ўсе чытаюць. Я бачу, што людзям цікава найперш тое, што адбываецца ў іх раёне. Мы прыходзім да таго, што казаў Гётэ: «Узаемаадносінны з маім куцарам для мяне больш важныя, чым ход усёй сусветнай гісторыі»...

Так, я бачу інтарэс да беларускага тэатра, але разам з гэтым у зале час ад часу гучыць: «Што ён сказаў?..» І мы наўмысна перапрабляем некаторыя пераклады і шукаем словы, больш зразумелыя людзям, ідзем на кампраміс. Кніжка можна адкласці, узяць слоўнік і вярнуцца да чытання. А ў тэатры, калі ў гэтую хвіліну чалавек не разумее, пра што ідзе гаворка, будзе не тая рэакцыя на спектакль. Попыт на беларускую мову, на Беларуска, я прадчуваю, можа з'явіцца хутка. Але калі не спрыяць гэтаму, то нічога не будзе. Добра, што ёсць рэкламныя стэнды з гістарычнымі дзеячамі, з замкамі. Добра, калі людзі ведаюць у твар спартсменаў, што прадстаўляюць краіну. Але трэба, каб былі бігборды і з артыстамі, пісьменнікамі, мастакамі. Усё разам гэта стварае культурнае асяроддзе нацыі. Каб людзі ведалі, чым ганарыцца, за што ваяваць, — нават так, калі спатрэбіцца... А не тое, што, маўляў, глабальны свет, і нам усё роўна, хто будзе плаціць грошы. Гэта сур'ёзная праблема, мы не вырашым яе ў рамках тэатра. Таму культурныя працэсы павінны паскорыцца, калі мы хочам выжыць як народ. Бо культура — нацыянальная бяспека. Гэта не толькі кнігі ці тэатр. Гэта і чысціня ў пад'ездах, парадак на вуліцы і тая ж вытворчасць... Таму павінна быць сур'ёзная дзяржаўная праграма дзеля развіцця нацыянальнай культуры.

— Як дапамагае яе развіццю зварот да класічных твораў беларускай літаратуры?

— Класіка таму і класіка, што яна працуе ва ўсе эпохі. Для таго, каб не працавала «Пінская шляхта» Дуніна-Марцінкевіча ці «Пан Тадэвуш» Міцкевіча, павінна змяніцца геаграфія зямлі. На пасляпатоўнай зямлі (калі гэта здарыцца) яны не будуць працаваць. Наша класіка будзе працаваць, пакуль гэта краіна існуе паміж Захадам і Усходам.

Размаўляла Ларыса ЦІМОШЫК

Космас свядомасці

ў лепшых беларускіх экранізацыях

...Фільм ці кніга? Калі гаворка пра фільмы, знятыя паводле кніг, то пытанне рытарычнае. Шмат сказана пра тое, што літаратура і кінематограф — гэта розныя віды мастацтва, а значыць, і творы таксама розныя. У гісторыі кінаіндустрыі дастаткова як добрых, так і дрэнных экранізацый. Але ці магчыма аспрэчыць той факт, што такое кіно стала неад’емнай часткай сусветнай мастацкай спадчыны, захавала на стужцы шэраг выдатных кніг. І ў пэўнай ступені менавіта яно дапамагае папулярываць літаратуру — як сучасную, так і класічную, а таксама...

УЗНЯЦЬ ПЕРЛІНЫ

Не трэба далёка хадзіць па доказы: беларускае кіно пачыналася якраз з экранізацыі: фільм «Лясная быль» Юрыя Тарыча зняты па аповесці Міхася Чарота «Свінапас». У 1926 годзе паказы гэтай стужкі праходзілі з аншлагамі па некалькі разоў на дзень, але хто ведаў, што менавіта на гэтым падмурку будзе будавацца ўсё беларускае кіно? Эканізацыі, знятыя ў Беларусі, дагэтуль выклікаюць пачуццё гонару за айчыннае кіно і літаратуру. Але больш за тое: гэты кірунак застаецца актуальным і для сучасных рэжысёраў, варта згадаць фільм «У тумане» Сяргея Лазніцы, зняты паводле аповесці Васіля Быкава і адзначаны на «Канскім кінафестывалі» прызам ФІПРЭСІ за лепшы фільм асноўнага конкурсу.

Арыентавацца ў гісторыі беларускіх эканізацый варта: дзякуючы многім з іх назва нашай краіны прагучала далёка за яе межамі.

Пачнём з «Дзікага палявання караля Стаха». Пра гэтае кіно напісана шмат (як, уласна, і пра аповесць Караткевіча, на якой заснаваны фільм Валерыя Рубінчыка), і зразумела, чаму: Караткевіч для беларускага кіно стаў выключнай асобай — дзякуючы яго творам былі знятыя выдатныя фільмы. Што да «Дзікага палявання...», то спачатку пісьменнік стужку не прыняў — рэжысёр Валерый Рубінчык стварыў аўтарскае кіно, першы беларускі «фільм жахаў», але ж чаму вынік не задаволіў Караткевіча? Пісьменнік не мог паўплываць на здымачны працэс, пакутаваў з-за гэтага, аператар карціны Таццяна Логінава ўспамінае, што пасля прагляду гатовага фільма Караткевіч сказаў: «Гэта не маё кіно». Яму было складана прыняць вынік, але калі фільм пачалі паказваць у кінатэатрах, на сеансы выстройваліся чэргі, а пасля «Дзікае паляванне...» стала адной з самых прызнаных беларускіх карцін за мяжой — атрымала ўзнагароды ў Францыі, Канадзе, Італіі.

Містычная гісторыя стужкі адпраўляе нас у XVIII стагоддзе: этнограф Андрэй Беларэцкі едзе вывучаць беларускае Палессе, а ўзамен атрымлівае дзіўнае падарожжа па таямніцах гісторыі ад жыхароў маёнтка. Рэжысёр стужкі лічыў гэтую аповесць брыльянтам беларускай літаратуры, таму эканізацыю марылі зрабіць ледзьве не ўсе айчынныя кінематаграфісты, але дасталася яна менавіта Рубінчыку, які ў той час быў на піку кар’еры, здымаў паспяховае кіно. І «Дзікае паляванне...» можна лічыць такім: нягледзячы на спрэчкі ды легенды, якімі «абрасла» стужка, яна застаецца перлінай айчыннага кінематографа і адной з улюбёных эканізацый беларусаў.

ШУКАЦЬ БАЦЬКАЎШЧЫНУ

У 1982 годзе айчыннае кіно прапанавала яшчэ некалькі вартых эканізацый. Валерый Рыбараў зняў драму «Чужая бацькаўшчына» паводле раманаў пісьменніка Вячаслава Адамчыка. Па некаторых звестках, стужку ўбачылі 800 тысяч гледачоў, многія з іх адзначалі, што фільм заварожваў кожным кадрам: прыгожыя пейзажы, сцэны з сялянскага жыцця адсылалі да 1938 года, у Заходнюю Беларусь, якая тады ўваходзіла ў склад Польшчы. Дарэчы, ідэя фільма з’явілася ў аператара Фелікса Кучара — менавіта ён прынёс кнігу Адамчыка рэжысёру Валерыю Рыбараву, і той захапіўся, «адчуў, што гэта мастацтва». Пры тым, што кінематаграфіст

не ведаў беларускай мовы, кіно вырашылі здымаць менавіта на ёй, бо такія былі кніжныя словы Адамчыка, а магію твора губляць было немагчыма, нават назву фільма Рыбараў заклікае пісаць толькі па-беларуску — у гэтым ёсць таямнічы сэнс.

Фільм «Чужая бацькаўшчына» называюць складаным у плане прагляду ды разумення: аўтарскія стужкі глядзець цяжка, але падчас прагляду адкрываюцца новыя дзверы ды іншыя сэнсы. Крытыкі адзначалі, быццам паўстае невядомая гістарычная прастора і людзі, заходнія беларусы. У Рыбарава (чалавека расійскага паходжання) атрымалася захаваць ідэнтычнасць, што было не проста нават для беларускіх рэжысёраў, а ў «Чужой бацькаўшчыне» і выканаўцы галоўных роляў — расійскія. Мабыць, справа ў поглядзе на беларусаў з іншага боку? Валерый Рыбараў быў зачараваны ўсім беларускім: характарам, краявідамі, каларытам, таму і дэкарацый для фільма не спатрэбілася: хаты, адзенне, прырода былі сапраўдныя. Гэтая шчырасць зрабіла кіно адной з каштоўнасцяў айчыннага кінематографа. У фільме спляліся беларуская ды польская мовы, гоман прыроды ды вершы Максіма Багдановіча, паняцці менталітэту і нацыянальнай ідэнтычнасці беларускага народа. Валерый Рыбараў сваім фільмам зрабіў «агранку» каштоўнага рамана Адамчыка і прасачыў сапраўды характэрныя, а не стэрэатыпныя рысы беларусаў: паказаў у кіно прыхільнасць да сваёй зямлі, але разам з тым боязь прызнаць нацыянальную прыналежнасць.

Кадр з фільма «Ідзі і глядзі» (рэж. Э. Клімаў).

ВЫЙСЦІ Ў ЛЮДЗІ

У тым жа годзе выйшаў фільм «Людзі на балоце» Віктара Турава і стаў нагодай для абмеркаванняў ды спрэчак. Як і ў выпадку са стужкай Валерыя Рыбарава, рэжысёра абвінавачвалі, што на аўтэнтчныя ролі жыхароў Палесся Тураў узяў расійскіх актёраў. Як можа масквічка выканаць ролю беларускай сялянкі? Але вясковыя жыхары навучылі выканаўцу ролі Ганны Чарнушкі артыстку Алену Барзову трымаць у руках серп ды збіраць збожжа. Менавіта на фоне сялянскага жыцця адбываецца дзеянне стужкі: у палескую глуш прыходзіць сістэма калгасаў, пачынаецца супрацьстаянне багатых і бедных.

Віктар Тураў, па ўспамінах аператара стужкі Дзмітрыя Зайцава, «не выходзіў» з працы над фільмам ні днём, ні ноччу, разам яны шукалі дэталі, каб кіно атрымалася не менш вобразнае за кнігі Івана Мележа. Таму адной з дзёных асоб «Людзей на балоце» была прырода. Палессе, частка якога насамрэч здымалася ў Ялце, выглядала на экране натуральна, так, што нават самі жыхары верылі, што здымкі адбываліся ў гэтых мясцінах. І ў Турава атрымалася стварыць нацыянальны эпас, дзе ён паказаў змены ў характары ды лёсе беларускага народа, нават рэканструяваў быт палескіх сялян з іх характэрнай трасянкай. У газетах пісалі, што Тураў выкарыстаў у якасці дэвізу сваёй дылогіі, ды і ў якасці тлумачэння, словы Мележа: «Ведайце, хто Мы. Не забывайцеся, адкуль

Мы выйшлі». Таму рэжысёру было крыўдна, што ўвага масавага гледача была не такая вялікая: «Я паставіў фільм паводле аднаго з самых знакавых раманаў беларускай літаратуры. Вам гэта нецікава? Тады што вам цікава?...» Але за мяжой кіно адзначылі: на фестывалі ў Карлавых Варах — за лепшы калектыў актёраў. На цырымоніі ўзнагароджання замежныя эксперты казалі, што «Людзі на балоце» — не проста драматычная гісторыя, але вельмі зратычнае кіно, дзе ад аднаго погляду герояў адзін на аднаго бягуць мурашкі.

УГЛЯДАЦА Ў ЧАЛАВЕКА

«Ідзі і глядзі» — фільм 1985 года, які дазволіць кожнаму адчуць мурашак на ўласнай скуры. Карціна Элема Клімава заснавана на «Хатынскай аповесці» і яшчэ некалькіх творах Алеся Адамовіча, увайшла ў рэйтынг фільмаў, якія «неабходна паглядзець да моманту смерці» па версіі вядомага сайта *Imdb*, а летась перамагла на кінафестывалі ў Венецыі ў секцыі «Венецыянская класіка» (карціна сапернічала са стужкамі Антаніёні і Берталучы)...

Кінакрытыкі адзначаюць, што ў кіно даследавана прырода сапраўднага зла. Фільм нагадвае пра тое, якое важнае месца ў жыцці займае чалавечнасць. Сам Клімаў называў матэрыял фільма «звышскладаным для рэалізацыі», але разам з Алесем Адамовічам яны здолелі перадаць страшныя падзеі вайны праз шокавую эстэтыку — падкрэслены натуралізм, дакладнасць і рэалістычнасць.

Здымкі цягнуліся 9 месяцаў у Бярэзінскім запаведніку, і гэта былі самыя складаныя часы ў жыцці здымачнай групы: маладому актёру Аляксею Краўчанку давялося абмяжоўваць сябе ў ежы, каб выглядаць адпаведна ролі, рэжысёру было псіхалагічна складана працаваць над фільмам пра жажлівы падзеі, якія насамрэч адбываліся ў Беларусі. І менавіта гэты натуралізм зрабіў «Ідзі і глядзі» культовым: на паказах фільма за мяжой асабліва жыхары Германіі распавядалі, што адлюстраваныя падзеі страшныя не толькі сваёй праўдзівасцю, але і тым, што вяртаюць да мінулага, за якое павінна быць сорамна. Каб надаць карціне яшчэ больш рэалізму, Клімаў не цураўся нават самых жорсткіх спосабаў: падчас батальных сцэн актёры карысталіся баявымі кулямі, і сам гэты факт уздзеінічаў на іх псіхалагічна; нават кроў часам была натуральная... Бо галоўную мэту аўтары бачылі ў тым, каб праз аблічча зла паказаць уплыў вайны на чалавечнае жыццё.

АРЫЕНТАВАЦА ПА ЗНАКАХ

Калі чуеш імя Васіля Быкава, не трэба нічога глумачыць — чакае добрая кніга. Не менш выбітны беларускі рэжысёр Міхаіл Пташук зняў па аповесці Быкава «Знак бяды» такое ж добрае кіно, якое цяпер уваходзіць у залаты фонд айчыннага кінематографа. Гісторыя нашай глыбіні, хутара, дзе жывуць Сцепаніда і Пятрок... У вёску прыходзяць немцы, якія наўпрост не лічаць мясцовых людзьмі. На гэтым фоне і разгортваецца драма, якую выдатна

ўвасобілі Генадзь Гарбук і Ніна Русланава.

Тэма вайны пераследвала рэжысёра ўсё жыццё, пасля ён назаве «Знак бяды» сваім лепшым і самым складаным фільмам, на што Элем Клімаў адкажа: «У лёгкіх карцін няма будучыні». У фільма Пташука будучыня была і нават ёсць цяпер: некалькі важкіх узнагарод, прысутнасць у спісе лепшых фільмаў пра вайну, перамога на фестывалі ў Югаславіі, дзе «Знак бяды» ўзяў адразу 3 прэміі, абышоў вядомы «Узвод» Олівера Стоўна... Цяпер стужка не менш актуальная, бо вобраз галоўнага героя Пётрака лічыцца лепшым увасабленнем беларускага нацыянальнага характару.

Для таго, каб кіно атрымалася, трэба было шмат прайсці, у тым ліку і псіхалагічна. Пакуты здымачнай групы аблягчалі хвіліны, якія яны праводзілі разам. А пакутавала ў гэтым фільме літаральна ўсё: дэкарацыі — хутар, які «Беларусьфільм» набыў у сваю ўласнасць, бо яго неабходна было спаліць... З аўтарам кнігі, Васілём Быкавым, Пташук не трэба было шукаць разумення: рэжысёр прызнаваўся, што ўсё залежала ад яго, бо тое, што можа кінематограф, не можа літаратура. Быкаў пагадзіўся, а пасля адзначыў, што фільм вельмі моцны... сваёй прастатой.

Менавіта гэтая прастата ў складанасці, вялікае ў малым, робіць беларускія эканізацыі асобным відам мастацтва і скарбам, вартым увагі грамадства: рэжысёры пакутавалі дзеля справы, кошт якой невымяральны.

Маргарыта ДЗЯХЦЯР

